DIVOŠSTVO A CIVILIZÁCIA

CIVITAS
EV 753/08
PÄŤDESIATEDRUHÉ ČÍSLO - 1/2017

» Masmédia zbožšťujú slovo civilizácia, ktoré sa dostalo do európskych jazykov zhruba v 18. storočí. Najčastejšie sa pod ním rozumie istý stupeň technologického, ekonomického, duchovného a politického vývoja. Mnohí vnímajú nižší civilizačný stupeň negatívne a často až pejoratívne. Vidia v ňom divošstvo, príbuznosť k zvieracej ríši, hrubosť, bezcitnosť, nevzdelanosť, hlúposť, iracionalitu a agrárnosť. Vyššie stupne považujú za opak.

Nejde tu iba o zjednodušené porovnanie, ale i podvedome prežívajúci pohľad na kolonizované krajiny, starý biologický rasizmus pretavený do moderného zjemneného kultúrneho rasizmu (a to aj u ľudí, ktorí sa na televíznych obrazovkách bijú do prs ako uznávajú etnickú a rasovú rovnocennosť), pocit nadradenosti mesta na dedinou apod.

Tento prístup mal od počiatku svojich oponentov v najrozvinutejších častiach samotnej Európy. Pokým Thomas Hobbes tvrdil, že sme v pôvodnom prirodzenom stave žili v strachu a neustálych vojnách, iní autori zaujali opačné stanovisko. Jean-Jacques Rousseau písal, že ľudstvo sa na prahu svojich dejín vyvíjalo v harmónii. Ušľachtilí divosi zberali plody, lovili zver a navzájom si neškodili. Civilizácia vraj nastolila také pravidlá, ktoré produkujú veľkú nespravodlivosť a demoralizujú ľudí. Gustav Flaubert rozlišoval obyvateľov skazenej modernej civilizácie a ušľachtilých divochov. Korzičanov, ktorí sa dali na lupičstvo, považoval za čestných banditov.

Predstaviteľ štrukturálnej antropológie Claude Lévi-Strauss, ktorý oslavoval aj svoju storočnicu, dokázal, aký bol pútavý a hlboký duchovný život predpísomných náboženských kultúr. Rehabilitoval slovo *primitív*, ktoré v neúcte k našim predkom vyslovujeme stále ako nadávku. V práci *Divošské myslenie* (1962) odmietol tvrdenie, že jestvuje rozdiel medzi primitívnym (predlogickým) a civilizovaným (logickým) myslením.

Dajme si ešte raz otázku: Kto bol životaschopnejší a slobodnejší – prví Vikingovia, ktorí objavovali bez kompasu severné ostrovy, alebo dnešní výletníci plávajúci po ich stopách na moderných lodiach, ktorí si filmujú spoza hrubých skiel pobrežie a ktorí z lode ani nevystúpia? Technologický pokrok je tu jasný, ale ako to vyzerá s rozvojom osobnosti?

Svetozár Krno

o

OBSAH

Ročník 23, 2017, č. 52 – 1/2017

Úvodník

Krno, S: **Divošstvo a civilizácia** 1

Štúdie

Krno, S.: **Starogrécka mytológia a kolíska demokracie** ... 2

Mészárosová-Lampl, Z.: **O asimilácii Maďarov alebo ako sa zriekame večnej klasiky** 5

Mlyneková, M.: **Židia na stránkach denníka Slovák: 1933-1938** 8

Informácie

Brhlíková Radoslava: **Konajme spoločne!** (diskusia pri príležitosti MDŽ) 13

Brhlíková Radoslava: **Nové fenomény v súčasnej politike (medzinárodná konferencia)** 13

Brhlíková Radoslava: **Jozef Miloslav Hurban (1817-1888), prvý predseda Slovenskej národnej rady** (slávnostná akadémia pri príležitosti 200. Výročia narodenia J.M. Hurbana) 14

Máčovský Jozef: **Študentská vedecká konferencia v Olomouci** 14

Recenzie

Krno Svetozár: **Nová štvorica esejistických cestopisov: Nepál v monzúnovom šate, Cestou-necestou za polárnym slnkom, Od Atlantického oceánu po Egejské more a Zo slnečného Balkánu do srdca Európy** (Milan Čáky) 15

CONTENTS

Volume 23, 2017, No. 52 – 1/2017

Editorial

Krno, S: **Savageness and civilization** 1

Studies

Krno, S.: **Ancient Greek mythology and the cradle of democracy** 2

Mészárosová-Lamp, Z.: **On assimilation of Hungarians or how we renounce the eternal classics** 5

Mlyneková, M.: **Jews in newspaper Slovak: 1933 - 1938** 8

Information

Brhlíková Radoslava: **Let´s do it together! (Discussion on the Occasion of the International woman´s day)** 13

Brhlíková Radoslava: **New phenomena in current politics (International conference)** 13

Brhlíková Radoslava: **Jozef Miloslav Hurban (1817-1888), First President of the Slovak National Council** (The solemn Academy on the Occasion of the 200th Anniversary of J. M. Hurban´s birth) 14

Máčovský Jozef: **Student scientific conference in Olomouc** 14

Reviews

Krno Svetozár: **New Quartet of essayist travelogue: Nepal in monsoon dress, Up hill and down dale after the polar sun, From the Atlantic Ocean to the Aegean Sea and From the sunny Balkan to the heart of Europe** (Milan Čáky) 15

STAROGRÉCKA MYTOLÓGIA A KOLÍSKA DEMOKRACIE

Prof. PhDr. Svetozár Krno, CSc.
Katedra politológie a euroázijských štúdií FF UKF Nitra

Krno, S.: Ancient Greek mythology and the cradle of democracy
CIVITAS, 2017, Vol. 23, No. 52, p. 2

In his study, author describes the main features of ancient Greek mythology and the division of power on the mythical Olympus. He describes the ancient Athens as the "cradle "of the European democracy through the ancient Greek myths. His study moves towards present Greece smoothly and analysis the problem which the European Union has had to deal with. The study asks if it is possible to impose economic recovery mechanisms on your partner even at the cost of partial suppression of sovereignty and national democratic principles.

» Olymp (turecky *Semavatevi* = miesto bohov) pripomína mohutný hrad. Neznamená iba jeden vrchol, ako sa bežne chápe, ale celé pohorie. Pomenovanie vymysleli Pelasgovia, Indoeurópania, ktorí žili v Grécku pred prvými známymi Grékmi, Achajcami, teda pred mykénskou kultúrou. V gréckej mytológii zohráva významnú úlohu.

Starogrécke náboženstvo sa neopieralo o pevnú cirkevnú organizáciu, kastu kňazov ani sväté knihy, akými boli napr. Tóra, Biblia alebo Korán. Zdrojmi viery sa stali Homérove básne.

Na Olympe sídli dvanásť hlavných bohov – líder Zeus, jeho sestra a manželka, poradkyňa bohyňa manželstva Héra, ich dcéra, bohyňa múdrosti, vojnového víťazstva a spravodlivosti Aténa, ich syn, boh ohňa a kováčstva Héfaistos, boh mora Poseidon, bohyňa plodnosti a roľníctva Demeter, boh svetla a slnka Apolón, bohyňa lovu Artemis, boh vojny Ares, bohyňa lásky a krásy Afrodita, boh vína a veselia Dionýzos, posol bohov, sprievodca do podsvetia, ochranca obchodníkov, podvodníkov a zlodejov Hermes.

Héfaistos je zo spomínanej dvanástky najpracovitejší. Narodil sa na Olympe v elitnej rodine. Na prvý pohľad mu bolo mu čo závidieť. Otcom sa stal sám Zeus a matkou Héra. Lenže v gréckej mytológii nepredstavuje Olymp vrchol moci. Nad božími vlád-

cami sa vznáša čosi ešte mocnejšie – neuchopiteľný, nehmotný a neviditeľný OSUD, ktorý nevie nik zmeniť. Héfaistos prišiel na svet chromý a škaredý, najškaredší na Olympe a možno aj pod ním.

Zeus a Héra nevedeli pochopiť, ako je možné, že sa im, najdokonalejším pod nebom, narodil práve taký potomok. Rodičia syna zavrhli a zhodili do priepasti. Vydedený Héfaistos prežil. Aj v zrelom živote utŕžil rany od OSUD-u. Krásna manželka Afrodita mu nasadila parohy s Aretom, ktorý miloval lomoz zbraní. Nešťastnému krívajúcemu paroháčovi sa bohovia posmievali.

Héfaistos neklesol na duši. Zaťal sa. Naučil sa krotiť oheň a železo. Stal sa majstrovským kováčom. Neustále sa zdokonaľoval. Kul nástroje, zbrane aj umelecké ozdoby. Neustále pracoval. Prometeus odobral a daroval ľuďom oheň práve z jeho pece.

Podľa báji ani jeden z olympijských bohov nestvoril svet. Na počiatku bohovia nežili. Existoval iba Chaos – beztvárna prahmota, z ktorej vznikla Erebos – večná tma, noc Nyx, z nich večné svetlo Aithéra a jasný deň Hémerá. Potom sa objavila zem Gaia, priepasť Tartaros a životodarná láska Eros.

Gaia počala bez pomoci chlapa. Porodila Urána, ktorý sa stal mocným pánom sveta a neskôr aj jej ženíchom. Tak došlo k prvej sodomii a súčasne koncu „chlapofóbie". Vládca bol už pre Matku zeme dobrým partnerom.

Manželia priviedli na svet dvanásť Titánov – šesť škaredých obrov (*Okeanos, Hyperion, Koios, Krios,* Japetos a *Kronos*) a šesť škaredých obrýň *(Tethys, Theia, Foibe,* Rea – matka *Dia, Themis a Mnémosyné)*, troch jednookých Kyklopov *(Steropés, Brontés a Argés)* a troch päťdesiathlavých a storukých Hekatoncheirov (Kottos, Briaróa a Gyés). Boží rivali, Titáni sídlili južnejšie od Olympu a to na hore Othry (1 726 m).

Urán bol pedofób. Hekatoncheirov uvrhol do podsvetia, aby sa na nich, nepekných, nemusel dívať. Jeho matka Gaia sa nahnevala. Spojila sa s najmladším Titánom, Kronom, ktorý otca zbavil mužnosti a pripravil o trón.

Nový vládca Kronos, predstaviteľ druhej generácie bohov, mal so sestrou Reou tri dcéry – Hestiu, Demeter a Héru a troch synov – Háda, Poseidóna a Dia. Bol horší ako Urán a kráľ Herodes. Päť svojich detí zhltol po narodení, lebo sa bál, že ho oberú o monopolnú moc. Rea mu podstrčila miesto šiestehо, Dia, kameň, čo sa mu stalo neskôr osudným.

Preživší Zeus (druhý pád Dia), predstaviteľ tretej generácie bohov, sa odmalička skrýval na Kréte. Ako dospelý povstal voči Titánom a zvíťazil. Z Kronovho brucha vyslobodil svojich súrodencov. Sestru Héru si vzal za manželku. Porazených strýkov uvrhol do hlbín pekelnej ríše, do Tartaru. A tí z bezodných priepastí z času na čas trasú zemským povrchom a vystreľujú cez jeho pukliny horúcu lávu.

Jeho stará mama, Gaia, nezložila ruky. Nahnevala sa na vnuka. Spojila sa s bohom večnej tmy Tartarom. Porodila Tyfóna so stovkou dračích hláv, ktorý z papúľ vypúšťal ľudské, býčie a psie hlasy.

Tento obor si vybral za manželku tiež obludu, Echidnu, na pol ženu, na pol hada. Genetika je všemocná. Šťastnému páru sa narodilo päť príšer. Trojhlavý pes Kerberos stráži podsvetie so sestrou Chimérou, kombináciou leva, divej kozy a hada, ktorá chrlí z troch papúľ oheň. Dvojhlavý pes Orthos chráni stádo obrovi Géryonovi. V lerneských močiaroch žije Hydra s hadím telom a deviatimi dračími hlavami, ktorá prinášala ľudom skazu. Keď jej odvážlivec odtne jednu hlavu, nenarastú jej hneď nové dve. Sfínga mala ženskú hlavu, telo leva a vtáčie krídla. Žila na rovnomennej hore pri Tébach. Okoloidúcim kládla zložité rébusy. Kto jej neodpovedal správne, toho roztrhala. Iba kráľ Oidipus našiel správnu odpoveď, po čom sa podľa príkazu osudu uvrhla do mora. Skrátka, pekná to rodinka!

Gaiou nabudený Tyfón sa pustil do zápasu s Diom, ktorý mu hromami a bleskami spálil všetky hlavy. Vládca Olympu poslal porazeného vzbúrenca za súrodencami do Tartaru. Podľa rímskych autorov ho uvrhol pod Etnu, odkiaľ bohom a ľuďom stále nedá pokoj. Trasie zemou, chrlí oheň a vypúšťa horúcu lávu.

Po poslednom víťazstve trojica víťazných bohov uzavrela dohodu. Došlo k žrebovaniu, ktoré určilo trojitú deľbu moci. Nebo a zem získal Zeus, podsvetie Hádes a more Poseidón. Zeus vládol potom spočiatku ako tyran. Zažil dve vzbury. Rebéliu na Olympe utlmil pomocou storukého obra Briaréa. Povstanie Gigantov, vlasatých obrov, synov Gaie, potlačil pomocou Herkulesa a bohov. Potom sa správal ústretovejšie.

Zeus si Héru veľmi vážil. Radil sa s ňou pred vážnymi štátnickými rozhodnutiami. Ale osud chcel, že napriek tomu sa stal sukničkárom. Zanechal aj mimomanželské deti – s bohyňami aj pozemšťankami. Héra, patrónka manželstva, poriadne žiarlila. Keď robila manželovi scény, Olymp sa triasol a z oblohy sa valili búrky.

Zeus nemal rád manželské hádky, tak radšej ustupoval. Dvakrát sa usiloval ľudí vyhubiť. Prvý raz sa mu zdali nanič. Ale titan Prometeus sa smrteľníkov zastal. Ako azda prvý horolezec v európskej histórii vyliezol na Olymp. Z posvätného kozuba zniesol oheň, ktorý daroval ľuďom. Súčasne naučil pozemšťanov remeslám, počtom a písmu. Z človeka-zvieraťa urobil rozumnú, skutočne ľudskú bytosť. Stal sa jej kultúrnym (nie fyzickým) stvoriteľom. To sa ani jednému gréckemu bohovi nepodarilo. Zeus potom považoval ľudí zase za príliš múdrych, rúhajúcich a nebezpečných. Zaslal na svet potopu. Išlo o prvú známu genocídu na našom kontinente. Ale Prometeus zostal v strehu. Zachránil jeden ľudský pár a Homo sapiens sa opäť rozmnožil. Dnes nás na planéte žije sedem a pol miliardy.

Urazený Zeus ho dal zato prikovať na bralo, na ktorom nedobrovoľne „bivakoval" tritisíc rokov, kým ho neoslobodil silák Herkules. Prometeus (*Prométheus – doslovný preklad prezieravý,* ďalekovidiaci), ktorý sa vzbúril proti božej nespravodlivosti a zachránil ľudský rod pred zánikom a za svoje humanistické činy trpel, stal sa symbolom európskych voľnomyšlienkárskych tradícií.

Antická grécka filozofia vznikla na prelome 7. a 6. storočia p. n. l. na západnom pobreží Malej Ázie, v tzv. Iónii, neskôr na území južného Talianska a Sicílii a až napokon vo vnútornom Grécku vrátane Atén (5. stor. p. n. l.). Priniesla prelom. Zásadne odlíšila náboženstvo[1] od exaktného poznania. Opierala sa o najnovšiu zahraničnú (najmä babylonskú) a domácu vedu. Do popredia postavila človeka. Poznanie obohatilo systémom a kategóriami. Stala sa pilierom európskej civilizácie. Nastolila otázky, prístupy a spory, ktoré dodnes nezapadli prachom. Materialisti hľadali pralátku *arché*. Idealista Platón rozvíjal teóriu ideí a hovoril o svetovej duši. Od piateho storočia p. n. l. nadobúda slovo *mythos (*mýtus*)* pejoratívny charakter.

Filozofia inšpirovala politické myslenie a prax. Pod Akropolou leží Agóra, ktorá sa stala symbolom demokracie. Pripomínam, že na prelome 9. a 8. storočia p. n. l. vznikol v Aténach mestský štát (*polis*). Prví známi králi, podobne ako v Číne, boli mýtickí. Nevieme, či existovali (napr. Théseus). V roku 621 p. n. l. spísal vysoký úradník Drakon na základe zvykového práva prísny zákonník (dodnes sa spomínajú *drakonické tresty*).

Za krátke obdobie rodová šľachta (*eupatridovia*) ukončila moc kráľov (*basileis)*. Krajinu viedlo deväť vysokých úradníkov, *archontov,* volených najprv doživotne, potom na desať rokov a napokon na dvanásť mesiacov. Najznámejší z nich, Solón, zreformoval v roku 594 p. n. l. ústavu. Obyvateľstvo rozdelil do štyroch tried podľa majetku[2]. Eupatridovia tak stratili doterajšie výsady. Moc modrej krvi nahradila moc majetku. Vplyv si zachovali iba tí šľachtici, ktorí ostali bohatí.

Štát pomohol aj nižším sociálnym vrstvám. Vykúpil nešťastníkov, ktorí padli do otroctva pre nesplatené pôžičky. Dlžník už nesmel byť zotročený. Nastalo odpustenie dlhov aténskych občanov (*seisachtheiá = strasenie bremena*). Návrhy na oddlženie krajiny pod Akropolou po 26 storočiach, keď sa moderná grécka ekonomika začala potácať, neboli nové.

Na Agore sa konávalo ľudové zhromaždenie (*ekklésia*), ktoré rozhodovalo o kľúčových otázkach štátu hlasovaním. Najvyššie súdne právomoci získal porotný súd – *héliaiá*.

Solónove reformy trvali 27 rokov, kým nastúpil Peisistratos. Nový vladár sa opieral o nižších roľníkov. Postaral sa o hospodársky rozkvet Atén. Zbavil majetkovej moci aristokraciu, čím vytvoril sociálne predpoklady pre ďalšie rozširovanie demokracie. Ale sám vládol autoritatívne. Po jeho smrti v roku 527 p. n. l. prevzal moc jeho syn, ktorého tyranskú vládu ukončilo povstanie.

Nový vládca, Kleisthenes, obnovil demokraciu. V roku 508 p. n. l. zreformoval ústavu. Územie rozdelil na desať *fýl*, ktoré delegovali po päťdesiat reprezentantov do ľudového zhromaždenia a päťsto do súdu. Zo strachu pred návratom tyranie zaviedol tzv. *ostrakizáciu*. Slobodní občania hlasovali pomocou hlinených črepov (*ostrakonov*) o vyhostení neprijateľnej osoby na desať rokov. V modernej demokracii neposielame ľudí do vyhnanstva, ale naďalej potichu ostrakizujeme. Napr. tým, že ich nepustíme do vplyvných masových médií. Našťastie je tu internet, ktorý má však plno tvárí...

Aténska demokracia vrcholila za Perikla, ktorý sa stal v roku 461 p. n. l. tzv. *prvým stratégom*. Každý člen ľudového zhromaždenia získal právo podávať návrhy. Príslušníci nižších vrstiev dostávali počas rokovania diéty ako náhradu za ušlú mzdu. Perikla zvolili občania do najvyššej funkcie štrnásťkrát, čím sa iný politik nemôže pochváliť.

Aténska demokracia predstavovala unikát v európskych a svetových dejinách. Nemala súčasnú podobu. Opierala sa viac, ako aj v súčasnom Švajčiarsku, o priame formy. Pri výbere zástupcov používala popri volebnom mechanizme i losovanie známe z bájí. Udržiavala si elitársky charakter. Do politického života zapojila iba desatinu obyvateľstva. Neprivilegované vrstvy – ženy, cudzinci, oslobodení otroci a otroci – ostali mimo hry. Atény, ktorých model vlády prevzali viaceré ďalšie polis, nezískali najvyššiu autoritu.

Medzi gréckymi mestami nadobudla prevahu Sparta, známa vojenskou diktatúrou, vďaka lepšej vnútornej organizácii a efektívnejšej ekonomike. Bola to ona a neskôr Filip II. a najmä jeho syn Alexander Macedónsky, ktorí pochovali spomínanú aténsku tradíciu. Po Sparte, ktorú uznával Aristoteles, ostali vojenské skúsenosti, po Aténach nádherné stavby, umenie, filozofia a politologické pojmy, ktoré dodnes používame.

Grécko, len čo sa vymanilo spod Osmanskej ríše, už doň rýpali silné európske štáty. Stalo sa ihriskom záujmu iných. Aj preto sa potácalo ako pľa na rozbúrenej hladine Stredozemného mora. Keď pred polstoročím rozdupali krehkú demokraciu tzv. čierni plukovníci, západní spojenci strkali hlavu do piesku ako pštros. Neprekážalo im ani, keď sa krajina zadlžovala v európskych bankách, keď si kupovala zbrane na obranu pred susedným štátom, tiež členom NATO, pred Tureckom, a ani keď vstúpila nepripravená do Európskej únie a vymenila drachmy za euro. Až to raz prasklo.

Vplyvní Európania potrebujú zachrániť svoje banky a svoje meno. Chorému Grécku nadiktovali liečebnú kúru, ktorú miestni občania v riadnych aj mimoriadnych voľbách a v osobitnom referende jasne odmietli. Moc pod Akropolou sa napriek podpore obyvateľstva povolila obrovským tlakom kľúčových hráčov EÚ. Zažila ekonomický dvadsiaty prvý august. Diktát pomohol peňaženke mnohých z nás, ale na druhej strane europapaláši a bankári vyfackovali DEMOKRACIU, ku ktorej sa či už úprimne alebo nie hlásia, práve v jej kolíske.

Trojica najznámejších gréckych mysliteľov – Sokrates, jeho žiak Platón a jeho žiak Aristoteles – sa zastávali otrokárskej spoločnosti. Demokraciu považovali za zlú formu vlády a zdrojnicu demagógov. Treba však dodať, že obsah pojmov sa neustále mení v čase a podľa kultúrneho priestoru. To, čo si u nás a dnes pod nimi predstavujeme, inde a pred dva a poltisíc rokmi znamenalo iné.

Platón, stúpenec starovekého komunizmu, rozlišoval tri triedy slobodných občanov. Navrhoval, aby vládli filozofi, špeciálne pripravovaní vzdelanci[3]. O bezpečnosť sa mali starať tzv. strážcovia. Hospodárstvo ostávalo na pleciach roľníkov, remeselníkov a obchodníkov. Prvé dve triedy sa museli vzdať majetku. Ženy a mužov považoval za rovnocenných. Podobne ako judaizmus a čínske tradície preferoval celok pred jedincom.

Aristoteles vyčítal demokracii, že v nej každý žije pre seba, mnohí sú nekompetentní a kvalita ustupuje kvantite. Rozlišoval šesť typov vlád, ako uvádza nasledujúca tabuľka.

Kto vládne	*Dobré vlády*	*Zlé vlády*
jednotlivec	monarchia (osvietený vládca)	tyrania (uzurpovanie moci)
skupina	aristokracia (vláda najlepších)	oligarchia (vláda bohatých)
väčšina	politea (vláda stredných vrstiev)	demokracia (vláda chudobných)

Antický ani dnešný model demokracie by sme nemali zbožšťovať. Stále viac autorov upozorňuje, že súčasná podoba liberálnej demokracie prežíva krízu. Ide o trend, ktorý britský politológ Colin Crouch nazval postdemokracia. Jeho práca[4] pod rovnakým názvom sa stala bestsellerom v tom dobrom slova zmysle. Vyšla už dvanásťkrát. Podľa neho a ďalších politológov ležiacich v tieni oficiálnych médií v spoločnosti, ktorá nadobudla dlhoročné demokratické tradície, štandardné inštitúcie, profesionálne ústavy a zákony a v ktorej sa väčšina obyvateľstva úprimne hlási k demokracii, v reálnej praxi prevládajú iné princípy. Existujú síce slobodné voľby, súťaživé politické strany a občianske združenia, ale postupne sa nahrádza právny štát efektívne fungujúcou sieťou najmocnejších hospodárskych zoskupení, ktorých obrat prekonáva hrubý domáci produkt celých štátov.

Dochádza k paradoxu. Konkurenčné prostredie ako významný faktor demokracie núti súperiace organizácie budovať pevnejšiu a profesionálnejšiu štruktúru, pričom z dôvodov technicko-organizačných (komunikácia, čas a operatívnosť rozhodnutí), kompetenčných (bežný straník má nedostatok aktuálnych politických informácií a teoretických vedomostí) a psychologických (masy si vyžadujú autoritu, jasnú zrozumiteľnú líniu, podliehajú propagande podobne ako komerčnej reklame, vodcovia zasa túžia po neotrasiteľnej moci) sa otvárajú nožnice medzi členstvom a vedením. Klasické strany sa menia na tzv. kartelové strany. Ich lídri uprednostňujú názory nevolených expertov pred podnetmi z členskej základne. Po zvolení na najvyšší post zväčša bez protikandidáta inklinujú ku kultivovanej autokracii. Upevňuje sa hierarchizácia a byrokratizácia strán pripomínajúcich výrobné podniky, v ktorých pri rozhodovaní chýba vnútorná demokracia.

Straníci ani sympatizanti nevidia zmysel, prečo by sa mali angažovanosť v straníckych štruktúrach a odmietajú ich finančne podporovať. Strany si hľadajú iný zdroj príjmov, ako sú členské príspevky. Ťažisko financovania sa prenáša na podnikateľské a lobistické zoskupenia, čo vytvára pre demokraciu nebezpečné klientelistické väzby. Vo viacerých štátoch zaujíma legislatívcov viac postavenie lobistov ako ostatných občanov. Lobokracia nahrádza demokraciu. Strany pociťujú väčšie záväzky voči darcom ako voči voličom. Zásadné rozhodnutia sa dejú na fórach za zavretými dverami, formulujú ich a presadzujú ľudia, ktorých nik nevolil a verejnosť ani nepozná. Demokratické inštitúcie krajinu spravujú, ale Aristotelom kritizovaná oligarchia stále viac vládne. Rozhodnutie orgánu štátu sa stáva atraktívnym tovarom. Ale tým sa končí legitimita moci. Volič pripomína futbalového fanúšika, ktorý na zápase tlieska svojim bez toho, že by vedel, že výsledok je dávno dohodnutý.

Túto nežiaducu tendenciu tradiční lídri, ich obhajcovia a mainstreamové médiá nevnímajú. Kto na to upozorní, toho ostrakizujú. Kritik je považovaný za kacíra a nepriateľa demokracie ako takej. Model, s ktorým máme problém na starom kontinente, sa pokúšame vyvážať raz radami, inokedy zbraňami na iné svetadiely, čo sa nám vracia ako bumerang v podobe terorizmu.

POZNÁMKY

1 Starí Gréci nemali organizovaný kňazský stav, ktorý by ochraňoval náboženstvo.

2 Štyri majetkové triedy vyvolávajú spomienky na štyri hinduistické kasty. Pentakosiomedimnovia dosahovali +ročný výnos aspoň päťsto medimnov pšenice (jeden medimnos = 52,3 litrov). Zastávali najvyššie úrady (archont).

Hippies (jazdci, 300–499 medimnov) pracovali ako nižší úradníci, napr. pokladníci, dozorcovia trhu a pod. V armáde slúžili ako jazdci.

Zeugíti boli roľníci (200–299 medimnov). Mohli byť členmi rady 400 a porotcami. V armáde slúžili ako hopliti.

Théti, námezdne pracujúci a majitelia malých pozemkov, získali v armáde post ľahkoodencov a neskôr veslárov.

3 V čínskej tradícii sa vysokí úradníci podrobujú cyklickému vzdelávaniu a preskúšavaniu.

4 Crouch, C.: Post-democracy. Cambridge: Polity Press 2012, 135 s.

LITERATÚRA:

[1] Encyklopedie antiky. Praha: Academia 1973, 744 s.

[2] Hradečný, Pavel a kol.: Dějiny Řecka. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 1998, 768 s.

[3] Krno, Svetozár: Balkán. Historický vývoj, súčasnosť a naše vzťahy k jeho národom. Nitra UKF 2011. 400 s.

[4] Krno, Svetozár: Od Atlantického oceánu po Egejské more. Bratislava: Karpaty-Infopress 2017, 176 s.

[5] Krno, Svetozár: Východ a Západ, 2016. In: Studia Politica Slovaca. Bratislava: SAV, roč. 9, č. 1., 2016, s. 113–125.

[6] Lysý, Jozef: Dejiny politického myslenia. Starovek, Blízky východ, Antika, Čína, India, Islam. Bratislava: Univerzita Komenského 2006, 168 s.

[7] Zamarovský, Vojtech: Bohovia a hrdinovia antických bájí. Bratislava: Mladé letá 1980, 487 s.

[8] Zamarovský, Vojtech: Grécky zázrak. Bratislava: Perfekt 2014, 383 s.

Prof. PhDr. Svetozár Krno, CSc.
Katedra politológie a euroázijských štúdií FF UKF
B. Slančíkovej 1
949 74 Nitra

O ASIMILÁCII MAĎAROV ALEBO AKO SA ZRIEKAME VEČNEJ KLASIKY

Doc. PhDr. Zuzana Mészárosová-Lampl, PhD.
Katedra politológie a euroázijských štúdií FF UKF Nitra

Mészárosová, Z.: On assimilation of Hungarians or how we renounce the eternal classics
CIVITAS, 2017, Vol. 23, No. 52, p. 5

Hungarians are the largest autochthonous national minority of the Slovak republic. Their number and proportion is steadily decreasing. Hungarians loss is caused by interactions between the following four factors : anonyme nationality, clandestine migration, natural decline and assimilation. The strongest factor is the assimilation – the change of national identity. This is also confirmed by data from sociological researches of author in Forum Minority Research Institute.

ÚVOD

>> Študent prepadáva z logiky. Neučil sa, ale bojuje. Pán profesor, môžem vám položiť jednu otázku? Ak odpoviete, vyhodíte ma, ale ak nie, zapíšete mi skúšku! Profesor sebaisto súhlasí. Nech sa páči, pýtajte sa! Pán profesor, je to legálne, ale nelogické. Zároveň je to logické, ale nelegálne, ale aj nelogické a nelegálne. Čo to je?

Profesor rozmýšľa, krúti hlavou a nakoniec sa vzdá. Zvedavo čaká na odpoveď. Nuž, pán profesor, vy ako sedemdesiatročný máte tridsaťročnú manželku, čo je legálne, ale nelogické. Pani má dvadsaťročného milenca, čo je logické, ale nelegálne. A to, že vy mu dáte skúšku napriek tomu, že nič nevedel, je nelogické a nelegálne!

Logika tohto vtipu mi pripomína asimiláciu. Vzhľadom na okolnosti – kvapky národnostných menšín v mori väčšinového národa - asimiláciu mnohí považujú za proces, ktorý sa musí skôr či neskôr logicky naplniť. Tvrdia, že asimilácia je prirodzená, ba dokonca nevyhnutná. Iní si myslia, že asimilácia je síce prirodzená, ale nie je nevyhnutná. Podľa ďalších je asimilácia nevyhnutná, ale aj neprirodzená. A potom existuje názor, podľa ktorého asimilácia nie je ani nevyhnutná, ani prirodzená.

Že je to iba slovná hračka? Vykonštruovaný teoretický problém bez praktického dopadu? Nie je to pravda. Ide o veľmi vážnu vec. Prvotnou príčinou úbytku slovenských Maďarov – lebo reč bude predovšetkým o tejto nie malej „kvapke“ – je totiž podľa demografov asimilácia.

1. ZMENY POČTU A PODIELU MAĎAROV

Reálny úbytok Maďarov dokumentujú oficiálne štatistické údaje. Počet Maďarov na Slovensku je stanovený Sčítaním obyvateľov, domov a bytov (ďalej SODB), ktoré sa opakuje každých desať rokov. Podľa SODB 2011 žije na Slovensku 458 467 Maďarov, ktorí tvoria 8,5% populácie Slovenskej republiky. Maďari sú teda stále najväčšou národnostnou menšinou, i keď sa ich počet a podiel neustále znižuje, čo dokazujú cenzové údaje znázornené v tabuľke č.1.

Tabuľka č. 1: Vývoj počtu a podielu Maďarov

	1970	1980	1991	2001	2011
Počet Maďarov v danom roku	553 549	559 011	567 296	520 528	458 467
Nárast/pokles počtu Maďarov v porovnaní s predchádzajúcim SODB – v absolútnych číslach	-	5462	8285	-46768	-62061
Nárast/pokles počtu Maďarov v porovnaní s predchádzajúcim SODB – v percentách	-	0,99%	1,48%	-8,20%	-11,92%
Podiel Maďarov na celkovom počte obyvateľov	12,20%	11,20%	10,80%	9,70%	8,50%

Zdroj: ŠÚSR a vlastné výpočty

Vidíme, že počet Maďarov sa do roku 1991 zvyšoval, v malej miere, ale priebežne. Od roku 1991 nastala opačná tendencia: ich počet sa vo veľkej miere a priebežne znižuje. Kým cenzus v roku 1991 evidoval 567 296 Maďarov, o desať rokov neskôr ich bolo 520 528, teda takmer o 47 tisíc menej. Kým celkový počet obyvateľov v spomínanom období vzrástol o 2 percentuálne body (bol to najnižší prírastok za posledných 80 rokov), počet Maďarov klesol o 8,2 percentuálne body. Údaje zároveň dokazujú, že hoci sa počet Maďarov do roku 1991 zvyšoval, ich podiel na počte obyvateľov Slovenska sa už začal znižovať od roku 1980. V rozmedzí rokov 1991 - 2001 klesol počet Maďarov o zmienených 8,2%, v období 2001 - 2011 o 12%. Ich podiel na celkovom počte obyvateľov Slovenska sa znížil z počiatočných 10,8% najskôr na 9,7% a v súčasnosti na 8,5%.

Podľa demografických výskumov (Gyurgyík 2013:139) môžeme identifikovať nasledujúce štyri faktory úbytku Maďarov: 1. nepriznanie národnej príslušnosti, 2. skrytá migrácia, 3. prirodzený úbytok, 4. asimilácia. V poslednej dekáde 20. storočia sa nepriznaná maďarská národnosť na celkovom úbytku Maďarov spolupodieľala 10 percentami, prirodzený úbytok vysvetľoval 25% prípadov, skrytá migrácia 10%, a zvyšok úbytku, teda 55% spôsobuje asimilácia.

Medzi príčinami súčasného stavu jednoznačne dominuje asimilácia, ktorá sa prejavuje ako zmena národnej identity.

2. NÁRODNÁ IDENTITA A ASIMILÁCIA

Národná identita je zložitý jav. Zahŕňa pocity, názory, postoje ku kategórii národa všeobecne, ale predovšetkým k vlastnému národu, a k fenoménom, ktoré s ním súvisia. Okrem tejto citovo-hodnotiacej dimenzie, národná identita obsahuje aj dimenziu činnosti, ktorá sa prejavuje v konkrétnych rozhodnutiach a následných voľbách medzi rôznymi alternatívami činov a v ich ideologizácii/vysvetlení. Tieto dimenzie sú prepojené, a rovnako sú prepojené aj determinanty, ktoré pôsobia na vznik a vývoj národnej identity. Národná identita totiž nie je vrodená a nemenná, ale neustále sa formuje pod vplyvom vzájomne sa prepletajúcich makro- a mikrospoločenských faktorov.

Národná identita citlivo reaguje na globalizačné trendy, na právne, hospodárske, spoločenské a kultúrne prostredie a nimi indikované celospoločenské postavenie príslušníkov národnostnej menšiny. Formovanie národnej identity je ovplyvnené aj kolektívnym obrazom menšiny o jej vlastnom celospoločenskom postavení, o šanciach a istotách, ktoré jej v danom období a v budúcnosti „národnostné bytie“ ponúka a umožňuje, respektíve o ktoré ju uberá.

Národná identita sa formuje predovšetkým uprostred týchto spletitých skutočností a konštrukcií (a prepletajúcich sa skutočností a konštrukcií, niekedy sa totiž skutočnosť javí ako konštrukcia, a konštrukcia ako skutočnosť), a v konečnom dôsledku sa prejavuje vo forme deklarovanej identity. Deklarovaná identita znamená, za koho človek sám seba považuje. Práve deklarovaná identita sa zisťuje pomocou kolónky „národnosť“ v cenzovom sčítacom hárku alebo aj vo výskumoch prostredníctvom otázky týkajúcej sa respondentovej národnosti. Deklarovaná identita je akoby vrchná, zjavná vrstva národnej identity. Deklarovanú identitu môžeme hocikedy a pomerne jednoducho zmeniť.

Zmena národnej identity, teda asimilácia prebieha ináč. Podobá sa a zároveň sa nepodobá vyzliekaniu sa školákov po príchode domov. Podobá sa, lebo je pomalá, vlečie sa a občas jej treba zvonka napomôcť. Nepodobá sa, lebo asimilácia sa týka dospelých. Pri asimilácii si šatstvo nevyzliekame naraz. Jednotlivých vrstiev/dimenzií národnej identity sa zbavujeme postupne.

3. PRÍČINY ASIMILÁCIE

Ľudia, ktorí asimiláciu považujú za prirodzenú a nevyhnutnú, argumentujú tým, že nie je možné vzpriečiť sa „cudzej“ móde, ktorá nás obklopuje. S tým obklopovaním je to pravda. V etnicky zmiešanej oblasti južného Slovenska pribúdajú slovenské rodiny, ktoré si na vidieku kupujú lacnejšie domy a pozemky. Podľa prognózy z roku 2007 mala imigrácia Bratislavčanov do skúmaných území pokračovať. Autori prognózi predpovedali, že živelnú a mozaikovitú imigráciu vystrieda masívnejšie a ucelenejšie prisťahovanie, v dôsledku čoho sa bude meniť aj národnostná štruktúra etnicky zmiešaného územia na úkor maďarskej národnosti (Slavík - Kurta 2007: 205). Že sa to skutočne stalo a naďalej deje, dostatočne dokumentovali už aj údaje z predošlých dvoch cenzov (2. tabuľka). Vo všetkých zmiešaných okresoch západného Slovenska už od roku 1991 badať postupné znižovanie podielu obyvateľov maďarskej národnosti, ktoré pokračovalo aj v prvej dekáde nového tisícročia. Tento úbytok je ale najmarkantnejší v okresoch Senec a Dunajská Streda, do ktorých smeruje najviac prisťahovalcov. Výsledky vlastných výskumov pod záštitou Fórum inštitútu pre výkum menšín ukazujú, že okrem dediny Báč sa podiel Maďarov znížil aj vo všetkých konkrétnych obciach, v ktorých sa usadilo najviac prisťahovalcov (Lampl 2013:129).

2. tabuľka: Podiel obyvateľov maďarskej národnosti v okresoch západného Slovenska na základe sčítania ľudu z rokov 1991, 2001 a 2011.

	1991	2001	2011
Senec	24,5	20,4	13,7
Dunajská Streda	87,2	83,3	74,9
Galanta	41,3	38,6	35
Šaľa	40,2	35,7	31,3
Komárno	72,2	69,1	63,9
Nové Zámky	41,5	38,3	33,5
Nitra	8,2	6,7	5,7

Zdroj: Lampl 2009, 2013

V komunikačnej sfére je asimilácia spojená s pribúdajúcou dominanciou slovenského jazyka. Súvisí to aj s vyššie opísaným javom suburbanizácie. Čoraz viac ľudí má skúsenosť, že v ich bezprostrednom okolí sa častejšie hovorí po slovensky. Lenže: po slovensky sa už nerozprávajú iba Slováci, ale aj Maďari, a to nielen vtedy, keď komunikujú so Slovákmi, ktorí po maďarsky nevedia, ale aj vtedy, keď komunikujú medzi sebou. Empirické údaje Fórum inštitútu pre výskum menšín potvrdzujú, že za uplynulých desať rokov vo všetkých oblastiach verejnej komunikácie sa znížil podiel maďarsky hovoriacich Maďarov – napríklad v obchodoch zo 45 na 30 percent, v úradnom styku z 20 na 14 percent, medzi susedmi zo 64 na 56 percent.

To isté platí aj v rodinnej komunikácii. V niektorých čisto maďarských rodinách sa doma, medzi štyrmi stenami komunikuje po slovensky – každý piaty respondent maďarskej národnosti hovorí po slovensky so svojím maďarským partnerom, 23 percent s deťmi, každý piaty rodičovský partner taktiež komunikuje s deťmi po slovensky, a štvrtina detí z týchto rodín sa medzi sebou baví tiež po slovensky.

Súvisí to predovšetkým s vyučovacím jazykom základnej školy, ktorú dotyční navštevovali, lebo vo vyššie spomínaných rodinách aspoň jeden z rodičov chodil do základnej školy s vyučovacím jazykom slovenským. Ďalším faktorom je zvyšujúci sa trend zapísania maďarských detí do slovenských škôl. Množstvo rodičov si totiž myslí - makrospoločenská klíma a sčasti aj mikrospoločenské siete ich v tom patrične posilňujú -, že ide o záruku uplatnenia sa ich detí v spoločnosti.

Neslobodno zabudnúť ani na miešané manželstvá. Úplne prirodzene nám ulúpi srdce niektorá z krásnych Marienok alebo niektorý zo švárnych Paľov (hoci je ich čoraz menej, lebo vďaka globalizácii a zahraničným seriálom klasické slovenské a maďarské mená vyšli z módy). A keď sa už ľúbime, považujeme za prirodzenú partnerovu túžbu, aby spoločné dieťa „zdedilo“ aj jeho národnú identitu. Údaje však dokazujú, že táto túžba je vo väčšine prípadov iba jednostranná, to znamená, že sa uprednostňuje iba identita jedného, zväčša slovenského partnera, a to v takej miere, že v mnohých zmiešaných rodinách maďarský rodič ani nehovorí s dieťaťom po maďar-

sky, a tým sa eliminuje nielen možnosť zachovania maďarskej národnej identity popri slovenskej národnej identite dieťaťa, teda existencia reálnej dvojitej národnej identity, ale aj dvojjazyčnosť dieťaťa.

4. NIEKOĽKO EMPIRICKÝCH ÚDAJOV

Ako to vyzerá vo svetle empirických údajov? Z výskumu Fórum inštitútu v roku 2013-14, realizovanom na reprezentatívnej vzorke 3 000 Maďarov žijúcich na južnom Slovensku sme zistili, že z hľadiska rodinného stavu 23 % respondentov bolo slobodných, 8 % ovdovelých, 6 % rozvedených. Ostatní, teda 64 % žilo v partnerskom vzťahu, z toho 57 % v manželstve, 7 % s druhom/družkou. 89 % partnerských vzťahov boli homogénne maďarské (pre jednoduchosť v ďalšom tieto budem označovať ako maďarské manželstvá), teda obaja partneri boli maďarskej národnosti, 11 % vzťahov bolo maďarsko-slovenských (ďalej len zmiešané manželstvá).

72 % respondentov malo deti. 93 % týchto detí malo maďarskú národnosť, 7 % slovenskú národnosť. Týchto 93 % detí maďarskej národnosti pochádzalo z maďarského manželstva. 88 % detí slovenskej národnosti sa narodilo v zmiešanej rodine. Tieto údaje vypovedajú aj o tom, že väčšina maďarských detí síce pochádza z homogénneho maďarského manželstva a väčšina slovenských detí pochádza zo zmiešaného manželstva, ale sú aj maďarské deti (7%), ktoré majú zmiešaných rodičov, a sú aj slovenské deti, ktoré majú maďarských rodičov (12 %). Ako to z údajov vyplýva, tento druhý prípad sa vyskytuje častejšie.

Národnostný úbytok v medzigeneračnom horizonte z pohľadu typu manželstva nastáva predovšetkým v zmiešaných manželstvách, kde je raritou, ak dieťa „zdedí“ národnostnú príslušnosť po maďarskom rodičovi. Tento fenomén však nie je cudzí ani maďarským manželstvám, aj keď tam je jeho výskyt menej pravdepodobný – no stále pravdepodobnejší než to, aby dieťa miešaného manželského páru bolo maďarskej národnosti.

Miera používania maďarského jazyka v maďarských a v zmiešaných manželstvách je rozdielna. Polovica manželských párov v zmiešaných manželstvách komunikuje po maďarsky, navyše 43 % partnerov slovenskej národnosti sa rozpráva po maďarsky aj s dieťaťom. Tento fakt svedčí o tom, že aspoň každý druhý rodič slovenskej národnosti sa bez problémov dorozumieva maďarsky, a to do takej miery, že pri komunikácii s partnerom si vôbec nemusí vypomáhať slovenčinou. To je bez adekvátnej znalosti maďarského jazyka nepredstaviteľné. Stojí za zamyslenie aj skutočnosť, že až toľko otcov a matiek slovenskej národnosti sa so svojimi deťmi nerozpráva vo svojom materinskom jazyku – ktorým by mala byť, keďže ide o Slovákov, slovenčina –, ale po maďarsky. Je dosť možné, že hoci títo rodičia majú slovenskú národnosť, práve preto sa s deťmi rozprávajú po maďarsky, lebo ich materinským jazykom je maďarčina. Totiž podľa údajov iného nášho výskumu z roku 2009 až 60 % Slovákov žijúcich na južnom Slovensku tvrdilo o sebe, že dobre ovláda maďarský jazyk. Ten istý výskum vykázal u časti týchto respondentov pravdepodobnosť maďarského pôvodu, čo môže byť jedným z dôvodov dobrej znalosti maďarčiny.

Zároveň ale druhý partner, teda rodič maďarskej národnosti, iba v dvoch tretinách prípadov komunikuje s deťmi po maďarsky, čo v opačnom garde znamená, že každý tretí z týchto rodičov nekomunikuje so svojimi potomkami maďarsky, napriek tomu, že on sám je maďarskej národnosti, a že jeho materinským jazykom je maďarčina. Pokiaľ ide o deti zmiešaných manželských párov, 60 % súrodencov komunikuje medzi sebou po maďarsky.

5. JE ASIMILÁCIA NEVYHNUTNÁ?

Samozrejme sú Maďari, ktorí nepovažujú za prirodzené, že celá rodina je maďarská a pritom sa rozprávajú po slovensky. Nepovažujú to za prirodzené, ale považujú to za nevyhnutné, kvôli dieťaťu, aby sa ešte ani na pieskovisku nelíšilo od ostatných batoliat. Aj preto zapisujú svoje deti do základných škôl s vyučovacím jazykom slovenským. Z výskumov vyplýva, že väčšina týchto maďarských rodičov presne vie, že ich dieťa by sa ľahšie učilo v základnej škole s vyučovacím jazykom maďarským, teda vo svojom materinskom jazyku, ale napriek tomu sa rozhodujú pre slovenskú školu. Toto svoje rozhodnutie v predošlom období odôvodňovali najmä argumentom, že chcú, aby sa ich dieťa v živote uplatnilo. Lenže spoločenská prax dokazuje, že aj deti z maďarských škôl sa dokážu uplatniť. Preto v poslednom čase je už najčastejšie používaným argumentom to, že „veď žijeme na Slovensku“. Čo je fakt, ktorý sa skutočne nedá vyvrátiť.

Potom nasledujú tí, ktorí asimiláciu pokladajú za prirodzenú, ale nie nevyhnutnú, a nakoniec ľudia, podľa ktorých asimilácia nie je ani prirodzená, ani nevyhnutná. Raz som sa spýtala jedného demografa: ak existuje prirodzená asimilácia, z čoho logicky vyplýva, že existuje aj neprirodzená, tak kde je hranica medzi týmito dvomi typmi asimilácie? Nevedel mi odpovedať. Z toho som vyvodila záver, že každá asimilácia môže byť prirodzená. Ale tak isto môže platiť, že žiadna asimilácia nie je prirodzená. Ale či už prirodzená, alebo nie, podľa takmer pol milióna Maďarov, t.j. takmer každého desiateho občana Slovenskej republiky asimilácia nie je nevyhnutná.

Výskumy potvrdzujú, že podľa nich nie je nevyhnutné hovoriť v maďarských rodinách po slovensky, ak Maďari naučia svoje deti po maďarsky (a tí isí ľudia považujú za prirodzené aj to, že sa ich dieťa má neskôr naučiť aj po slovensky). Podľa nich v zmiešaných rodinách nie je nevyhnutné ochudobniť dieťa o možnosť výuky maďarčiny tou najprirodzenejšou metódou – metódou milujúceho rodiča. Nie je nevyhnutné, aby dieťa maďarských rodičov navštevovalo základnú školu s vyučovacím jazykom slovenským. Ale maďarské školstvo nevyhnutne zanikne, ak títo rodičia uprednostnia slovenské školy alebo maďarské školy, ale na druhej strane hraníc.

Sú ľudia, ktorí celé desaťročia nostalgicky uchovávajú staré šatstvo, hoci tá istá móda sa už nikdy nevráti. Pritom sa dokážu zriecť večnej klasiky, ktorou je ich materská reč. Nie je to nevyhnutné, najmä ak ide o taký ťažký jazyk, za aký sa maďarčina všeobecne pokladá, navyše o jazyk, ktorý v poslednom čase mnohým napomohol získať lukratívne pracovné miesta v nadnárodných spoločnostiach. Ale tam, kde s matkami pominie aj ich nenahraditeľný, milovaný jazyk, tam nevyhnutne dochádza k asimilácii.

LITERATÚRA:

[1] Gyurgyík, László, 2013. Egy csökkenés anatómiája – A szlovákiai magyarság demográfiai folyamatai az 1990-es évektől napjainkig. In Tóth Károly (ed.): Nyelvi jogok I., Fórum inštitút pre výskum menšín, Šamorín, s.137-149.

[2] Lampl, Zsuzsanna – Hardi, Tamás, 2009: Ingázó munkavállalás. In Hardi Tamás – Tóth Károly (ed.): Határaink mentén, Fórum inštitút pre výskum menšín, Šamorín, s. 134-147.

[3] Lampl, Zuzana, 2013: Sociológia Maďarov na Slovensku I. , Fórum inštitút pre výskum menšín, Šamorín

[4] Slavík, Vladimír–Kurta, Tomáš, 2007: Rezidenčná suburbanizácia v zázemí Bratislavy – nový trend v migrácii obyvateľstva. Forum Statisticum Slovacum, 2007/3., s. 201–207.

Doc. PhDr. Zuzana Mészárosová-Lamp, PhD.

Katedra politológie a euroázijských štúdií FF UKF

B. Slančíkovej 1

949 74 Nitra

ŽIDIA NA STRÁNKACH DENNÍKA SLOVÁK: 1933 - 1938

PhDr. Miriam Mlyneková, PhD.
Katedra politológie a euroázijských štúdií FF UKF Nitra

Mlyneková, M.: Jews in newspaper Slovak: 1933 - 1938
CIVITAS, 2017, Vol. 23, No. 52, p. 8

The author describes and summarizes the thematic references of Jews in Slovak newspapers during the years 1933 - 1938. The Slovak was the main printing medium of Hlinka's Slovak People's Party, which means that the published texts corresponded with the opinion of the editors and party members. The article provides a statistical overview of printed texts about Jews. The texts announce that his anti-Semitism has come into the open anti-Semitism phase. The author publishes the views on the Jews in the political-social context of the time.

» Obdobie rokov 1933 – 1938 sa v Československej republike vyznačovalo eskalovaním napätia v oblasti ekonomicko-hospodárskej, politicko-spoločenskej i medzinárodnej, čo sa následne premietalo i do vzťahov medzi národnosťami a konfesiami vo vnútri štátu. Nástup autoritatívnych a totalitných režimov v Európe, dôsledky hospodárskej krízy a problémy československej vlády s ich zvládnutím vyvolávali pochybnosti o demokracii a v republike nahrávali hlasom volajúcim po vláde silnej ruky, ponúkajúcej „rýchle a jednoduché" riešenia, často iba odpútavajúce od skutočných problémov. Do obdobia kritického pre republiku vstupovala slovenská spoločnosť politicky a občiansky nezrelá a so silne konzervatívnym akcentom.

S postupujúcou hospodárskou krízou zosilneli aj politické tlaky na štát, ktorému sa síce podarilo vybudovať a stabilizovať demokraciu a jej inštitúcie, avšak kríza ho zasiahla veľmi hlboko. Jednotlivé odvetvia hospodárstva boli zasahované v rôznych časových fázach a s rôznou intenzitou. Vo väčšine národohospodárskych ukazovateľov bolo pomyselné dno krízy dosiahnuté v roku 1933.[1] V tomto roku kulminoval aj počet nezamestnaných.[2] Slovensko bolo silne zasiahnuté aj krízou v poľnohospodárstve. Kulminačným bodom nezamestnanosti v poľnohos-

podárstve bol rok 1935 a príjmy „zamestnaných" roľníkov klesli až o 40 %.[3] Obyvateľstvo Slovenska sa konfrontovalo s masovou nezamestnanosťou v priemysle a nedostatočnými podporami pre ľudí bez práce.[4]

Problémy obyvateľov Slovenska, znásobené krízou, ovplyvňovali intenzitu sociálnych konfliktov, ktoré sa transformovali do rôznych podôb. Boli to napr. triedne boje nižších vrstiev obyvateľstva (robotníkov a roľníkov) s vyššími vrstvami (buržoáziou). V rámci politickej roviny bol dominantným zápas o autonómiu i ďalšie súboje s „nepriateľmi" Slovenska, ktoré mali často funkciu akýchsi zástupných problémov a bojov. HSĽS používala víziu nepriateľov (skutočných i umelo vytváraných) na ventilovanie či odvádzanie napätia „žiaducim" smerom. Z pohľadu materiálov získaných štúdiom denníka *Slovák* je možné konštatovať, že jedným z takýchto „poistných ventilov" napätia sa stal vzťah k Židom.

Obdobie rokov 1933 – 1938 bolo pre HSĽS zložitým obdobím zakončeným splnením vytýčeného cieľa – dosiahnutím autonómie pre Slovensko. Bolo to obdobie pritvrdenia jej politických prostriedkov i rétoriky. Radikalizmus bol povýšený na politický smer. HSĽS v záujme dosiahnutia svojbytnosti slovenského národa výrazne spolitizovala a polarizovala spoločnosť. Ľudáci vystupujúci ako jediná strana oprávnená formulovať požiadavky slovenského národa disponovali obrovským sebavedomím a všetkých, ktorí ich spochybňovali alebo nesúhlasili s ich cieľmi, považovali za nepriateľov či zradcov národa.[5] Boli presvedčení, že autonómia je jediný recept na riešenie všetkých problémov slovenskej spoločnosti.

Na fakt, že republika sa začína rozkladať, upozornili už v roku 1933 Pribinove slávnosti v Nitre.[6] Oslavy sa vymkli z rúk oficiálnych organizátorov a stali sa demonštráciou za svojbytnosť slovenského národa pod vedením bloku autonomistov a predovšetkým HSĽS. Tlačové orgány provládnych strán označili oslavy za vopred pripravenú akciu ľudákov a považovali ich za „zjavnú provokáciu vlády" a búrlivú politickú demonštráciu.[7] Jednou zo sankcií proti HSĽS bolo pozastavenie vydávania denníka *Slovák* na tri mesiace. Cenzor vytýkal spôsob informovania o Pribinových oslavách.[8]

V máji 1935 sa konali parlamentné voľby, v ktorých HSĽS vystupovalo ako líder Autonomistického bloku, ktorý však pred sebou nemal dlhú existenciu.[9] Autonomistický blok získal vo voľbách na Slovensku 30,12 % hlasov, čo zodpovedalo 22 mandátom.[10] Nezhody a spory pre rozdeľovanie mandátov však spôsobili rozpad spojenectva HSĽS a SNS. Strany v nasledujúcom období vystupovali proti sebe ako politickí rivali.

Voľby priniesli aj významný odkaz pre pražskú vládu. Poukázali na fakt, že je nevyhnutné hľadať riešenia „slovenskej otázky".[11] Zo strany prezidenta Beneša bola snaha dosiahnuť kompromis akousi administratívnou autonómiou, ktorá však bola pre ľudákov neprijateľná. Napriek tomu, že aj iné politické strany mali podobné snahy a volali po decentralizácii republiky, ich spolupráca s HSĽS bola viac ako problematická.[12] Valerián Bystrický uvádza: *„Zložitý zápas o realizáciu autonomistických požiadaviek, víťazstvá a úspechy nemeckého nacizmu, posilňovanie pozícií autoritatívnych režimov a zhoršovanie medzinárodných pozícií Československa vyvolávali diferenciáciu v radoch HSĽS a súčasne vplývali na radikalizáciu hnutia."*[13]

Ďalším významným faktorom vplývajúcim na vývoj Československa bola radikalizácia medzinárodnej scény. Toto obdobie bolo charakterizované úspechmi a nárastom počtu autoritatívnych režimov v Európe. Adolf Hitler nastúpil do úradu kancelára a následne pokračoval budovaním a konsolidáciou nacistického režimu v Nemecku. Benito Mussolini ostal verný svojej politike výbojov. Demokratické režimy najmä vo východnej Európe boli veľmi slabé, bez dostatočných tradícií i obranných mechanizmov a postupne degenerovali na pravicové diktatúry či polodiktatúry.[14] V roku 1936 Stalin v Rusku deklaroval, že spoločne s novou ústavou došlo k *„dovŕšeniu výstavby socialistickej spoločnosti a krajina prešla do obdobia postupného prechodu ku komunizmu."*[15] Sovietsky zväz pod Stalinovým vedením vzbudzoval obavy i nepriateľstvo. Jeho ideológia umožňovala navodiť pocit ohrozenia a posilňovať antidemokratické sily a hnutia v európskych krajinách. V duchu boja proti boľševikom ľudia akceptovali aj také postupy vlád či politických strán, ktoré by v situácii bez tohto „ohrozenia" boli neprijateľné.

Židia so svojimi negatívnymi historickými skúsenosťami si plne uvedomovali, že Československá republika pre nich predstavuje záruku bezpečnosti vo vnútri štátu, ako aj ochrannú bariéru navonok. V období vymedzenom rokmi 1933 – 1938 platila ústava i zákony demokratickej republiky. Výrazne sa zvýšila cenzúra najmä opozičných periodík a prehlbovala sa kontrola verejných politických aktivít opozičných strán.[16] Bolo však jasné, že radikálne prúdy vo vnútri republiky sa dostali do pohybu. Veta „klasika" vystihujúca židovstvo *„Keby si náhodou zabudol, že si Žid, vždy sa nájde niekto, kto ti to pripomenie..."* opäť dávala zmysel. Židia žijúci v Československu mohli teoreticky zabúdať na to, že sú Židmi, po roku 1933 však bolo čoraz viac ľudí, ktorí im to s „radosťou" pripomínali. Eduard Nižňanský uviedol: *„Predstavitelia židovskej komunity si uvedomovali, čo pre nich znamená parlamentná demokracia I. ČSR. Uvedomovali si to viac po nástupe Hitlera k moci v r. 1933 a takisto po vlne antisemitizmu, ktorá v 30. rokoch zasiahla okolité štáty..."*[17] Z pozície Židov to veľmi jasne vystihol aj bratislavský rabín Funk, ktorý sa v apríli 1933 vo svojej kázni zaoberal situáciou Židov v Nemecku a kládol na srdce Židom žijúcim v ČSR, aby vznášali ďakovné modlitby za rozkvet republiky. Vyzýval, aby republike pomáhali svojimi schopnosťami a možnosťami.[18]

Analýzou textov denníka *Slovák*, ktoré sa venovali židovskej problematike, sme dospeli k presvedčeniu, že rokom 1933 začína obdobie vylučovania Židov z morálneho univerza slovenskej majority.[19] Všetky vyššie uvedené faktory a nástup Hitlera, jeho protižidovské nariadenia a antisemitská propaganda akoby postupne posúvali mantinely akceptácie toho, čo sa Židom môže zakázať či zobrať. Aj v predchádzajúcich obdobiach bol antisemitizmus v slovenskej spoločnosti prítomný, ale od roku 1933 postupne získal novú dimenziu. Antisemitské prejavy už neboli osamotenými výkrikmi. Verbálne a postupne aj fyzické antisemitské prejavy a výpady sa (nenápadne) stávali akceptovanými.

Denník *Slovák* pomerne často deklaroval, že nechce vzbudzovať antisemitské nálady, avšak v skutočnosti práve tieto nálady podporoval, vyvolával a eskaloval. Redakcia nepriamo priznala, že *„antisemitizmus je dôležitým propagačným prostriedkom v politickom boji."*[20] Čo je však zaujímavé, samotní autori antisemitských článkov si uvedomovali, že ich postoje nie sú správne, morálne a zlučiteľné s kresťanskými ideálmi, a preto hľadali spôsoby vysvetlenia či azda sebaospravedlnenia. Zvláštnym myšlienkovým konštruktom prišli k záveru, že kresťania musia na seba prebrať veľkú úlohu zbavenia sa kresťanskej lásky k blížnemu v záujme očistenia židovskej duše. Toto tvrdenie dokumentujú slová prispievateľa denníka O. Dunajeckého v článku *Otázka židovskej chudoby:*[21] *„Nech nám teda dovolia Židia, aby sme i my mohli ísť až na koreň židovskej otázky. I vtedy, keď sme katolíci. To nám dáva tým väčšiu oprávnenosť, aby sme za pravdou a spravodlivosťou šli do dôsledkov, nezastavili sa na pól ceste. Zaväzuje nás vždy a všade príkaz lásky k blížnemu. Ale to neznamená, že nenapraviteľní hriešnici vtedy, keď treba nad nimi povedať spravodlivý a nepredpojatý súd, majú práva, aby to bolo znemožnené preto, že jestvuje príkaz lásky k blížnemu."*

V období rokov 1933 – 1938 bolo v denníku *Slovák* uverejnených 701 článkov obsahujúcich zmienky o Židoch. To je výrazne viac ako v predchádzajúcich obdobiach.[22] Charakter článkov sa mení: ak predchádzajúce obdobie vymedzené rokmi 1925 – 1932 označíme ako obdobie zmieru a latentného antisemitizmu, tak obdobie rokov 1933 – 1938 bolo typické práve vzrastom napätia, nepriateľstva a opätovne otvoreného antisemitizmu s potenciálom explozívneho rastu smerom k jeho fyzickým prejavom.

Slovák podrobne mapoval protižidovské dianie v Nemecku, Rakúsku, Maďarsku, Rumunsku a iných krajinách. Spravidla bez komentárov prinášal informácie o protižidovských opatreniach v zahraničí. Niekedy to boli rozsiahle články, v niektorých prípadoch iba noticky s niekoľkými vetami oznamujúcimi, čo a kde Židia nesmú. Tieto informácie v sebe niesli dôležité posolstvo o tom, že so Židmi sa „legálne" vyrovnávajú a „židovskú otázku" riešia v Nemecku, Rakúsku a v iných krajinách. Tieto články spoločne s textami zdôrazňujúcimi krivdy, ktorých sa dopustili Židia na slovenskom ľude, v kontexte svetovej hospodárskej krízy a zostrujúcej sa medzinárodnej situácie ohrozujúcej primárnu bezpečnosť tiež prispeli k tomu, že ľudia na Slovensku akceptovali protižidovské opatrenia prijaté bezprostredne po vyhlásení autonómie.

V roku 1933 bolo publikovaných 84 článkov týkajúcich sa Židov, viac ako polovica z nich (48) sa venovala informovaniu o Židoch v zahraničí.

V roku 1934 bolo publikovaných 61 článkov, v ktorých sa spomínali Židia. Podobne ako v predchádzajúcom roku väčšina textov (35) sa venovala židovskej komunite v zahraničí. Tento rok bol rokom mnohých protirečiacich si správ. Denník dôrazne upozorňoval Židov na staré chyby a vystríhal pred ich opakovaním.[23]

V roku 1935 bolo publikovaných 56 článkov, v ktorých sa spomínali Židia, pričom dominovali správy z domova (37). Keďže to bol rok volieb do krajinského zastupiteľstva i poslaneckej snemovne Národného zhromaždenia, *Slovák* stupňoval útoky na politických protivníkov, ktorých súčasťou bolo aj používanie tzv. „židovskej karty".[24]

V roku 1936 bolo uverejnených 160 článkov týkajúcich sa židovskej komunity doma i v zahraničí. *Slovák* sa v tomto roku viac orientoval na židovskú komunitu v Československu (90). Článkov o Židoch v zahraničí bolo 70.

V roku 1937 bolo uverejnených 138 článkov so židovskou problematikou. Viac ako polovica (73) z nich sa venovala problematike Židov v cudzine. Články nadobudli charakter kampane cielene ovplyvňujúcej mienku čitateľov denníka proti Židom.

Od januára do októbra 1938 bolo publikovaných 202 článkov, ktoré sa zaoberali Židmi doma (83) a v zahraničí (119). V domácich správach sa opakovali články, ktoré útočili na politických protivníkov prostredníctvom ich vzťahov so Židmi, čo malo byť prostriedkom na ich diskreditáciu. Tento fakt má svoju výpovednú hodnotu o negatívnom vnímaní Židov zo stany HSĽS. Články primárne zamerané na židovskú komunitu boli všetky jednoznačne negatívne.

Slovák používal v období rokov 1933 – 1938 sofistikovanejšie výrazové prostriedky i spôsoby negatívnej charakteristiky a informovania o Židoch ako v predchádzajúcich rokoch. Primitívny (verbálny) antisemitizmus obdobia rokov 1919 – 1924 inšpirovaný antisemitskými výpadmi 19. storočia a začiatku 20. storočia sa vytratil. V období rokov 1933 – 1938 nahradili expresívne výrazové prostriedky verbálne hrozby a útoky, pripomínanie postavenia Židov v iných krajinách i ponúkanie rôznych riešení tzv. „židovskej otázky". Na stránkach denníka akoby absentovala potreba používania expresívnych výrazov na pomenovanie vzťahu k židovskej komunite. V textoch sa zriedkavo objavujú výrazy, ktoré boli používané v predchádzajúcich obdobiach – prirovnávanie Židov k parazitom, chorobám či choroboplodným zárodkom alebo ich démonizácia. Ojedinele sa vyskytlo prirovnanie Židov k pijaviciam.[25]

Túto zmenu pripisujeme verbálnemu odmietaniu antisemitizmu. Redakcia denníka si pravdepodobne uvedomovala, že primitívne výrazy by mohli vyznievať kontraproduktívne a svoju úlohu zrejme zohrali aj obavy zo sprísnených zásahov cenzúry. Voľba expresívnych jazykových prostriedkov bola síce výrazne tlmená, v žiadnom prípade to však neznamenalo tlmenie protižidovských nálad. V tomto období platila nepriama úmera: čím jemnejšia forma, tým drsnejší obsah textov, informácií a celkového vyznenia článkov.

Slovák pomenoval rôzne vlastnosti typické pre židovskú komunitu. Zásadnou sa v tomto období stáva charakteristika Židov ako deštruktívneho a rozkladného živlu či elementu. Takýto opis použil autor napríklad pri vysvetľovaní protižidovského diania v Nemecku, ktoré sa *„čistilo od deštruktívnych živlov."*[26] V článku *Židovská otázka u nás (Úprimné slovo k našim Židom)*[27] sa doslova uvádza: *„Sugestívna mienka, že sú rozkladným elementom, sa udomácňuje na celom svete."*

Židia podľa názorov redakcie *Slováka* prirodzene inklinovali k rozvratu, a preto ich bolo možné nájsť v každej rozvratnej skupine namierenej proti existujúcemu poriadku: *„... národ židovský musí všetky uzly tohto druhu podrývať, zachvievať, uvoľňovať, lebo len touto cestou môže sa oslabiť prirodzený odpor národov proti svojej invázii. Pokým trvá stav roztrúsenia, nič nemôže zmeniť základnú tendenciu Židov k neprestajnému podrývaniu jestvovania iných národov vo svete."*[28] V pokračovaní citovaného článku pod názvom *Účasť židov v revolúcii II.*[29] išiel autor ešte hlbšie k podstate a pomenoval „príčinu" deštruktívnych tendencií židovského národa: *„U Žida ostala z minulosti len nenávisť proti jestvujúcemu stavu vecí, ktorý ho vždy ťažil. Všetko toto robí zo Židov typ hlavne revolučný, presnejšie hovoriac typ nivočiaci než tvoriaci."* V záverečnej časti série *Účasť židov v revolúcii V.*[30] si jej autor kládol otázku: *„Kam zájdeme, ak ďalej ponecháme úplnú voľnosť tomuto skazonosnému živlu, namierenú každým činom proti platnému spoločenskému poriadku u nás? Dokedy bude náš štát azylom pre najrozvratnejšie židovsko-boľševické elementy? To je otázka veľmi časová a nemožno si ju nevšimnúť!"* Tendencia Židov „rozkladať a ničiť" bola vysvetľovaná aj tým, že *„národ židovský je národ svojrázny, celkom odlišný od ostatných normálnych národov a preto i na zachovanie svojho jestvovania, i pre boj o toto jestvovanie – musel si vypracovať odlišné, svojrázne prostriedky a spôsoby, ktoré by najlepšie zodpovedali podmienkam jeho odlišného jestvovania."*[31]

Autorom článku *Židia a Hitler*[32] boli Židia vnímaní ako oportunisti, ktorí *„idú s tým, kto im zabezpečí väčšie výhody politické, ale najmä hospodárske"*. Ferdinand Ďurčanský vo svojej prednáške v marci 1937 v Žiline uviedol: *„Židovská povaha, židovský človek bez vlasti túlajúci sa po celom svete je sám o sebe už revolucionárom. Nedíva sa na žiadne ohľady, používa všetky prostriedky k dosiahnutiu moci. Že sa mu to darí, dôkazom toho sú práve zjavy, ktoré sa dejú nie len u nás, ale aj v cudzozemsku. Či z toho máme posudzovať Židov za národ viac hodnotnejší ako iné národy? Nie, Židia sú práve takí, ako sme my, nemajú nič viac, nič menej. Čo však im dopomáha k úspechu, je práve to, že my na celkom iných zásadách staviame humanitu a do celkom iných pomerov snažíme sa zaškatuľkovať náš verejný život ako Židia. Keď však Židovi poviete pravdu, urazí sa. Je citlivý, čo však neznamená pre nás, aby sme si svoj pomer k nim na základe skutočných vecí nezrevidovali a sa na túto otázku nepozerali ako na otázku moci."*[33]

Svetozár Hurban Vajanský v antisemitskom texte, ktorý *Slovák* uverejnil pod názvom *Židovstvo mravne aj hmotne utláča náš ľud,*[34] pomenoval jeho vnímanie charakteristických vlastností židovstva: *„... hrabivosť, vypínavosť, intolerancia, lesť a chabosť."*

Vlastnosť, ktorú si denník opakovane všímal, bola súdržnosť židovskej komunity. Ľudáci ju istým spôsobom obdivovali a niekedy dávali aj ako vzor pre kresťanov. V texte článku *Židia a Hitler*[35] sa uvádzalo: *„Tento boj židov môže byť i pre nás poučným. Na ňom vidno, čo znamená organizovanosť a do akých rozmerov siaha u židov súdržnosť."* Následne autor uvádzal, ako vyzerala židovská súdržnosť v Španielsku, Mexiku, Rusku, a na záver konštatoval: *„Stačilo skriviť neznámemu židovi vlas na hlave a celý židovský svet sa búri."* Židovská súdržnosť bola jednou z vlastností, ktoré podľa názoru autora série článkov *Sovietske Rusko* umožnili Židom byť na čele sovietskeho režimu. V texte sa konštatovalo: *„Židovstvo je najpevnejšie organizovanou mocou svetovou, pevnejšou než britská moc svetová. Tvorí jeden štát, ktorého občania sú nezmeniteľne verne oddaní, žijú kdekoľvek, nech sú chudobní alebo bohatí. Židovstvo je svetovou hádankou. Jeho masy sú chudobné, ale ono predsa ovláda takú rasovú jednotnosť a húževnatosť, akej nedosiahol dosiaľ žiaden iný národ. (Staré proroctvá hovoria, že Židia vrátia sa do svojej vlastnej zeme a z toho strediska, že budú panovať nad svetom, ale len vtedy, keď pretrpia sjednotený útok všetkých národov ľudstva.)"*[36]

Uvádzané charakteristiky a vlastnosti Židov na stránkach denníka zdôrazňovali odlišnosť Židov a kresťanov. Pavol Čarnogurský porovnával vlastnosti a spôsoby boja kresťanov a Židov: *„Kým židia vybudovali svoju moc na peniazoch a salónnej politike, nevedeli sa nijako postaviť proti nepriateľovi, voliac si cestu zbabelého úteku – čím ostatne len skvele charakterizovali samých seba – katolíci oproti tomu sa vyznamenávajú smelosťou a chladnokrvnosťou."*[37] Toto pripomínanie odlišnosti je dôležité z hľadiska celkového negatívneho vnímania Židov. Židia sú „iní" a *Slovák* podsúval názor, že byť iný znamená byť horší či nemoránejší ako slovenskí kresťania. Denník aj takto pritvrdzoval nastúpenú cestu polarizácie slovenskej spoločnosti. Hoci v niektorých článkoch rozlišuje lepších a horších Židov, v konečnom dôsledku sú aj tí „lepší" iba Židia.

Na stránkach denníka *Slovák* bolo obdobie vymedzené rokmi 1933 – 1938 obdobím jasne sa zostrujúcich útokov voči Židom. Denníkom prezentovaný antisemitizmus sa opäť dostal do svojej otvorenej a agresívnej fázy. Pritom v posledných dvoch rokoch obdobia (1937 – 1938) bola už vedená cielená protižidovská kampaň. Vzrast agresivity namierenej proti Židom súvisel s viacerými faktormi: jednak to bola hospodárska kríza a problémy československej vlády s politicko-spoločenskými a ekonomicko-hospodárskymi dôsledkami, oslabovanie pozícií Československa v rámci medzinárodného systému a tiež nástup a posilňovanie autoritárskych režimov v Európe, s čím súvisel i nárast radikalizmu na domácej politickej scéne. HSĽS v tomto období tvrdo presadzovala svoj cieľ – dosiahnutie autonómie pre Slovensko – a v záujme jeho splnenia výrazne spolitizovala a polarizovala spoločnosť. Každý, kto spochybňoval postoje ľudákov či nesúhlasil s nimi, bol považovaný za nepriateľa a zradcu slovenského národa. Zradcom a nepriateľom sa stal aj ten, kto mlčal a odmietal sa k národno-štátnym záležitostiam Slovákov vyjadrovať. Práve v tejto pozícii sa z pohľadu denníka *Slovák* ocitli Židia, ktorí si čoraz jasnejšie uvedomovali, že ich bezpečnosť stojí a padá na existencii demokratického Československa.

Začiatok spracovávaného obdobia sme stotožnili so začiatkom nacistickej vlády v Nemecku. Hoci oficiálna československá reprezentácia tvrdila, že *„kopírovanie hitlerizmu u nás nemôže mať trvalý úspech"*[38], na stránkach denníka *Slovák* sa začali postupne objavovať postoje inšpirované nacistic-

kou ideológiou. Protižidovská rétorika a opatrenia prijímané v Nemecku (a v ďalších krajinách) do istej miery ovplyvňovali názory, postoje i rétoriku HSĽS vo vzťahu k židovskej komunite. Gila Fatranová skonštatovala: *„Ideológia nacizmu v Nemecku iba povzbudila jej (HSĽS) aktivity namierené proti pražskej vláde a proti Židom.“*[39] Nemecký antisemitizmus nebol rozhodne jediným zdrojom antisemitizmu prezentovaným v denníku, zohral však dôležitú úlohu. Agresívna politika Nemecka a ňou ponúkané riešenia spoločensko-politických problémov imponovali najmä skupine radikálov v radoch ľudákov: *„Oslovovali ich myšlienky vlády iba jednej politickej strany v štáte na čele s vodcom s rozsiahlymi právomocami, zo zákona zlikvidovanej politickej a občianskej opozície a prijaté trestnoprávne normy...“*[40]

Z psychologického hľadiska protižidovské opatrenia prijímané v Nemecku a v ďalších krajinách posúvali hladinu akceptácie toho, čo sa mohlo Židom zakázať či vziať, i akceptácie antisemitizmu vôbec. *Slovák* od roku 1933 pomerne podrobne mapoval situáciu Židov a zásahy voči nim v jednotlivých štátoch, zavádzajúcich protižidovské opatrenia, čím posúval prah citlivosti svojich čitateľov voči antisemitizmu. Nemecký (maďarský, rumunský, poľský, rakúsky) prístup k Židom a zavádzané opatrenia predstavovali precedensy, ktoré sa stali fatálnymi aj pre Židov na Slovensku. Keď sa podobné opatrenia a nariadenia začali zavádzať na slovenskom území, majorita neprotestovala a akceptovala ich aj vďaka tomu, že bola oboznámená s takýmito možnosťami riešenia židovskej otázky. K zostrovaniu protižidovsky ladených vyjadrení prispel tiež prílev nemeckých židovských emigrantov do Československa.[41] Pomoc vlády židovským utečencom bola pre ľudákov problematická, pretože v nej videli akt podpory Židov na úkor (slovenských) katolíkov. Ľudácka propaganda sa prepracovala k tvrdeniam, že Nemecko a neskôr i ďalšie štáty opúšťali iba nepriateľské a rozvratné živly, ktorým Hitler a nacisti právom znemožnili žiť na úkor nemeckého štátu. Problém videli ľudáci v tom, že títo sa usadili v štáte, ktorý im bol priaznivo naklonený – v Československu. *Slovák* dôvodil, že nepriateľstvo voči (židovským) emigrantom nemalo rasové, ale ekonomicko-hospodárske dôvody.[42]

Nezanedbateľným faktorom ovplyvňujúcim nárast antisemitizmu v denníku bolo stotožňovanie boľševizmu so Židmi. Obavy a boj proti ideológii marxistického socializmu umožňovali navodiť pocit ohrozenia a posilňovať antidemokratické prúdy v spoločnosti. V znamení boja proti boľševikom ľudia akceptovali aj také postupy, ktoré by v situácii bez tohto „ohrozenia“ boli neprijateľné.

Správy zo zahraničia, (židovskí) emigranti a obavy zo šírenia boľševizmu neboli, samozrejme, jedinými faktormi, ktoré prispeli k nárastu antisemitizmu. Na stránkach denníka *Slovák* vychádzali v období rokov 1933 – 1938 aj články, ktoré vo svojom obsahu antisemitizmus verbálne odmietali a dištancovali sa od neho, avšak v skutočnosti antisemitské nálady v radoch svojich čitateľov cielene vyvolávali.

V duchu odmietania antisemitizmu sa niesol i výber výrazových prostriedkov. V poslednom sledovanom období sa objavovalo minimum článkov obsahujúcich hanlivé pomenovania či prirovnania na adresu Židov. Expresívne slová a prirovnania boli nahradené negatívnym vykresľovaním vlastností Židov, verbálnymi hrozbami a útokmi, pripomínaním postavenia Židov v iných krajinách i ponúkaním rôznych riešení židovskej otázky. Zásadnou sa v tomto období stáva charakteristika Židov ako deštruktívneho a rozkladného živlu či elementu. Ďalšími charakteristikami, ktoré si denník opakovane všímal, boli súdržnosť a vzájomná pomoc židovskej komunity. Tieto vlastnosti samy osebe boli denníkom vysoko oceňované (dokonca kritizoval Slovákov za ich absenciu). Súdržnosť a vzájomná pomoc sa stávali problematickými tým, že nimi disponovali Židia. Denník tiež kritizoval neochotu Židov používať slovenský jazyk, v čom videl neúctu a nedostatok lojality voči národu, s ktorým, a „z ktorého“ žili. *Slovák* od Židov neustále požadoval dôkazy lojality voči Slovensku a Slovákom, pričom tie, ktoré boli poskytované, vnímal ako nedostatočné.

Články vychádzajúce v tomto období čitateľa presviedčali, že existuje „židovská otázka“, ktorú je nutné riešiť, a to v životnom záujme slovenského národa. Redakcia denníka uverejňovala staršie práce významných slovenských osobností píšucich negatívne na adresu Židov. Podsúvala tak svojim čitateľom názor, že už títo predstavitelia národa, napríklad Ľudovít Štúr alebo Svetozár Hurban Vajanský rozpoznali nebezpečenstvo, ktoré hrozí slovenskému národu zo strany svetového židovstva a Židov žijúcich na Slovensku obzvlášť.

K navrhovaným riešeniam tzv. židovskej otázky patrilo zavedenie opatrenia „numerus clausus“ v školstve i v slobodných povolaniach alebo rovno vysťahovanie Židov. *Slovák* tvrdil, že vysťahovanie Židov (do Palestíny, Birobidžanu, či na Madagaskar) je prirodzené, legitímne a je v existenčnom záujme Slovákov. V tomto smere vynikali aktivity poslanca Karola Sidora, ktorého denník obhajoval pred kritikmi tým, že navrhoval iba legálnu a usmernenú emigráciu Židov, čo denník považoval za oveľa morálnejšie a uspokojivejšie riešenie v porovnaní s nemeckým vyhnaním Židov.

V roku 1936 sa protižidovské nálady dostali z verbálnej úrovne aj na úroveň pouličných nepokojov, ktoré hraničili až s pogromami. Ich priamou príčinou sa stala tzv. golemiáda – protižidovské nepokoje spôsobené premietaním filmu Golem. Andrej Jelínek uviedol, že golemiáda spôsobila *„rozruch v židovskej aj nežidovskej verejnosti a ilustrovala silnejúci fašizmus na Slovensku. ... „Golemiáda“ bola najbrutálnejšia protižidovská akcia pred jeseňou 1938.“*[43]

Téma tzv. židovskej karty – obviňovanie politických rivalov zo spolupráce so Židmi – bola aj v tomto období veľmi silná. *Slovák* ju používal najmä v predvolebných obdobiach proti sociálnej demokracii a agrárnej strane. Ľudáci jej používaním utvrdzovali svojich voličov a sympatizantov, že sú jedinou stranou, ktorá skutočne háji záujmy slovenského národa. Židia boli v politickom zápase vnímaní ako akýsi „čierny Peter“ – škvrna, ktorá mala diskreditovať tú politickú stranu (politika), ktorá s nimi sympatizovala alebo spolupracovala, a to aj napriek všetkým ubezpečeniam HSĽS o tom, že nie je stranou antisemitskou.

Slovák ako hlavný tlačový orgán HSĽS vyzdvihoval slovenský ľud na piedestál, oslavoval ho, považoval sa za jeho hovorcu i učiteľa, za denník skutočne bojujúci za jeho záujmy. Skutočnosť však bola iná, redakcia novín Slovákov vlastne podceňovala a odmietala v nich vidieť rovnocenných partnerov schopných samostatne sa rozhodovať. Svojim čitateľom podsúvala postoje, názory, určovala ne-

priateľov a preparovala myslenie. Vo vzťahu k Židom v období rokov 1933 – 1938 urobila nadprácu. Svojimi protižidovskými článkami a postojmi pomohla čitateľom postaviť Židov mimo morálneho univerza, na Židov preniesla zodpovednosť za vlastnú budúcnosť. Tým uľahčila minimálne členom a sympatizantom HSĽS necítiť alebo utlmiť ľudskú a morálnu zodpovednosť za to, čo sa neskôr stalo ich spoluobčanom židovského pôvodu.

POZNÁMKY

1 Pozri PRŮCHA, Václav et al. Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918 – 1992. 1. díl, období 1918 – 1945. Brno: Nakladatelství DOPLNĚK, 2004, s. 270 – 274.

2 Koncom roka 1929 bolo na úradoch práce evidovaných 52 809 nezamestnaných, v roku 1933 to bolo až 920 000 uchádzačov o prácu. Pritom reálny počet nezamestnaných bol oveľa vyšší a pramene udávajú až 1 300 000 ľudí. Ak vezmeme do úvahy rodinných príslušníkov, tak nezamestnanosťou bola postihnutá až jedna pätina obyvateľov štátu. Pozri HARNA, Josef. Krize evropské demokracie a Československo v 30. letech 20. století. Praha: Historický ústav AV ČR, 2006, s. 113.

3 KOVÁČ, Dušan. Dejiny Slovenska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 200.

4 Na Slovensku bolo v roku 1933 registrovaných 88 000 nezamestnaných, avšak v skutočnosti sa odhaduje až 250 000 ľudí bez práce. Pozri LETZ, Róbert. Slovenské dejiny IV. (1914 – 1938). Bratislava: Literárne informačné centrum, 2010, s. 303 – 304.

5 Signifikantné sú slová Andreja Hlinku, ktoré povedal v rozhovore o jeho vystúpení na Pribinových slávnostiach: *„Ja nie som len Andrej Hlinka, ja som tu národ."* Pozri KLIMEK, Antonín. Vítejte v první republice. Praha: Havran, 2003, s. 224. Vo veľmi podobnom duchu sa niesla aj rezolúcia, ktorú Andrej Hlinka prečítal z tribúny, keď utíšil masy dožadujúce sa jeho prítomnosti a slov. Príhovor začal slovami: *„My národ slovenský..."* Pozri LETZ, Róbert. Slovenské dejiny IV. (1914 – 1938). Bratislava: Literárne informačné centrum, 2010, s. 196.

6 Podľa názoru niektorých vtedajších historikov bol rok 1933 rokom 1100. výročia posvätenia prvého kresťanského kostola na území Slovenska, ktorý dal postaviť knieža Pribina. Pribinove slávnosti mali byť obdobou svätováclavských slávností v Prahe (1929). Prípravný výbor pracoval už od roku 1930, a keď bolo zrejmé, že oslavy nadobudnú celonárodný rozmer, záštitu nad nimi prebrala vláda. Tým vláda zasiahla aj do zloženia organizačného výboru, aj do programu priebehu samotných osláv. Pozri LETZ, Róbert. Slovenské dejiny IV. (1914 – 1938). Bratislava: Literárne informačné centrum, 2010, s. 195 –196; KÁRNÍK, Zdeněk. Malé dějiny československé (1867 – 1939). Praha: Dokořán, 2008, s. 244 – 245.

7 V Nitre dalo vedenie HSĽS manifestačne odsúhlasiť dokument *Nitrianska deklarácia slovenského národa,* v ktorom sa hovorilo o štátoprávnej suverenite slovenského národa. Alena Bartlová uvádza, že teória, ktorá hovorí o silnejšom národe ako štáte a o štáte, ktorý je iba platformou, prostredníctvom ktorej národ dosahuje svoje ciele, bola z hľadiska budúcnosti veľmi nebezpečná. Pozri BARTLOVÁ, Alena. Túžby, projekty a realita. Slovensko v medzivojnovom období. Bratislava: Historický ústav SAV, 2010, s. 91.

8 Vydávanie denníka bolo pozastavené od 21. septembra do 21. decembra 1933.

9 Autonomistický blok tvorila: Hlinkova slovenská ľudová strana, Slovenská národná strana, Koalícia poľských strán a Rusínsky autonómny zväz.

10 V celoštátnych výsledkoch získal Autonomistický blok 6,86 % hlasov. Pozri ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián (ed.). Slovensko v Československu (1918 – 1939). Bratislava: Veda, 2004, s. 569 – 570.

11 Predsedom vlády ČSR sa stal Slovák Milan Hodža a v decembri 1935 sa uskutočnili prezidentské voľby, v ktorých aj s podporou HSĽS zvíťazil Edvard Beneš. Takáto konštelácia na najvyšších politických miestach v republike spoločne s faktom, že najsilnejšou politickou stranou Slovenska bola HSĽS, dávali nádej na zisk autonómie.

12 Milan Hodža viedol rokovania (1935 – 1936) s HSĽS o jej možnom vstupe do vlády. Umiernené krídlo strany dokonca navrhovalo reformy, ktoré by viedli k zisku autonómie postupne. K dohode sa nakoniec nepodarilo dospieť. Pozri BYSTRICKÝ, Valerián. Štátoprávne predstavy na Slovensku v druhej polovici tridsiatych rokov. In: ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián (ed.). Slovensko v Československu (1918 – 1939). Bratislava: Veda, 2004, s. 168 – 170.

13 BYSTRICKÝ, Valerián. Štátoprávne predstavy na Slovensku v druhej polovici tridsiatych rokov. In: ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián (ed.). Slovensko v Československu (1918 – 1939). Bratislava: Veda, 2004, s. 169.

14 Úspechy fašistov v Taliansku a nacistov v Nemecku aktivizovali fašistov aj v jednotlivých demokratických krajinách. Takýto vývoj bolo možné zaznamenať v Poľsku, Rumunsku, Bulharsku, Juhoslávii, Maďarsku a v pobaltských krajinách. V Rakúsku bol nastolený režim podobný ako v Nemecku a rakúski nacisti očakávali pripojenie svojho štátu k Nemecku. V Španielsku a Portugalsku tiež silneli fašistické hnutia a španielska Falanga zohrala svoju úlohu v rozpútaní občianskej vojny. Silné fašistické hnutie pôsobilo aj vo Francúzsku.

15 MENCL, Vojtěch et al. Křižovatky 20. století. Světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách. Praha: Naše vojsko, 1990, s. 131.

16 Pozri BYSTRICKÝ, Valerián. K niektorým politicko-spoločenským otázkam vývoja Slovenska v rokoch 1935 – 1938. In: Forum Historiae [online], 2010, ročník 4, č. 1, s. 1 – 16. Dostupné na internete: http://www.forumhistoriae.sk/FH1_2010/texty_1_2010/bystricky.pdf [citované 2. 5. 2017].

17 NIŽŇANSKÝ, Eduard. Židovská komunita na Slovensku medzi československou parlamentnou demokraciou a Slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte. Prešov: Universum, 1999, s. 18.

18 Slovák, 5. 4. 1933, s. 3, Bratislavskí židia a Hitler.

19 Denník *Slovák* bol hlavným tlačovým orgánom HSĽS a ako taký slúžil ako komunikačný kanál na sprostredkovanie názorov redaktorov a členov HSĽS.

20 Slovák, 5. 1. 1934, s. 4, Úradný názor nemeckého ministra na antisemitizmus.

21 Slovák, 13. 5. 1938, s. 2.

22 Na porovnanie v období rokov 1919 – 1924 bolo publikovaných 463 článkov, v období rokov 1925 – 1932 546 článkov so židovskou problematikou. Pritom v roku 1933 *Slovák* nevychádzal tri mesiace a rok 1938 bol spracovaný do začiatku októbra 1938.

23 Slovák, 11. 2. 1934, s. 4, Židovská otázka u nás (Úprimné slovo k našim Židom); Slovák, 18. 2. 1934, s. 4, Prispôsobí sa židovská mládež.

24 Slovák, 18. 1. 1935, s. 1, Nebude zo psa slanina; Slovák, 30. 4. 1935, s. 3, Všetci proti Autonomistickému bloku; Slovák, 1. 5. 1935, s. 2, Sociálni demokrati sa spojili so Židmi; Slovák, 1. 5. 1935, s. 4, Maďarský židovský plátok za českých živnostníkov; Slovák, 1. 5. 1935, s. 6, Socialistickí boháči na kandidátke „chudoby"; Slovák, 8. 5. 1935, s. 3, Prehliadka kandidátov; Slovák, 9. 5. 1935, s. 1, Naši spojenci a ich spojenci; Slovák, 9. 5. 1935, s. 4, Argalášov a sodemitov nechce ľud ani vypočuť;

25 Slovák, 20. 5. 1933, s. 4, My si židov nedáme!; Slovák, 21. 5. 1935, s. 3, „Úspech" socdemov: Dérerovskí proletári obrodení krvou a peniazmi židovských kapitalistov; Slovák, 26. 5. 1935, s. 3, Židia stavajú sa proti slovenskému ľudu.

26 Slovák, 5. 3. 1933, s. 1, O čo ide v Nemecku.

27 Slovák, 11. 2. 1934, s. 4.

28 Slovák, 28. 7. 1936, s. 4, Účasť židov v revolúcii I.

29 Slovák, 29. 7. 1936, s. 3.

30 Slovák, 1. 8. 1936, s. 3.

31 Slovák, 28. 7. 1936, s. 4, Účasť židov v revolúcii I.

32 Slovák, 1. 4. 1933, s. 1.

33 Slovák, 12. 3. 1937, s. 2, Židia využívajú kresťanskú náuku „Miluj blížneho svojho ako seba samého".

34 Slovák, 17. 1. 1937, s. 4.

35 Slovák, 1. 4. 1933, s. 1.

36 Slovák, 10. 1. 1936, s. 6, Sovietske Rusko 81.

37 Slovák, 15. 7. 1937, s. 1 – 2, Paľo Čarnogurský: Položenie nemeckých katolíkov.

38 ZAVACKÁ, Katarína. Systematická likvidácia záruk demokratického práva na Slovensku od jesene 1938. In: VRZGULOVÁ, Monika – RICHTEROVÁ, Daniela (ed.). Holokaust ako historický a morálny problém v minulosti a súčasnosti. Zborník príspevkov z konferencie. Bratislava: Ševt, a. s., 2008, s. 199.

39 Pozri FATRANOVÁ, Gila. Slovensko a jeho spravodlivý medzi národmi. In: MEŠŤAN, Pavol (zost.). Acta Judaica Slovaca, 2009, č. 15, s. 60.

40 ZAVACKÁ, Katarína. Systematická likvidácia záruk demokratického práva na Slovensku od jesene 1938. In: VRZGULOVÁ, Monika – RICHTEROVÁ, Daniela (ed.). Holokaust ako historický a morálny problém v minulosti a súčasnosti. Zborník príspevkov z konferencie. Bratislava: Ševt, a. s., 2008, s. 200.

41 Je nutné poznamenať, že títo sa väčšinou „zastavili" v Prahe a Slovensko sa rozhodne nekonfrontovalo s radikálnym nárastom ich počtu.

42 Zo Slovenska sa vo výbore na pomoc emigrantom z Nemecka angažovali napríklad Janko Jesenský, Hana Gregorová, Emil Boleslav Lukáč, Emil Stodola a iní. Pozri ZAVACKÁ, Katarína. Systematická likvidácia záruk demokratického práva na Slovensku od jesene 1938. In: VRZGULOVÁ, Monika – RICHTEROVÁ, Daniela (ed.). Holokaust ako historický a morálny problém v minulosti a súčasnosti. Zborník príspevkov z konferencie. Bratislava: Ševt, a. s., 2008, s. 200. Za pripomenutie stojí fakt, že práve Jozef Gregor Tajovský, Hana Gregorová a Janko Jesenský boli tými výnimkami, ktoré vo svojich dielach obohacovali slovenskú literatúru o pozitívne zmienky o Židoch a nepohybovali sa iba po vychodených cestách spoločnosťou prijímaných stereotypov. Pozri JELÍNEK, J. Andrej. Dávidova hviezda pod Tatrami. Židia na Slovensku v 20. storočí. Praha: Vydavateľstvo Jána Mlynárika, 2009, s. 91.

43 JELÍNEK, J. Andrej: Dávidova hviezda pod Tatrami. Židia na Slovensku v 20. storočí. Praha: Vydavateľstvo Jána Mlynárika, 2009, s. 147.

PhDr. Miriam Mlyneková, PhD.
Katedra politológie a euroázijských štúdií FF UKF
B. Slančíkovej 1
949 74 Nitra

informácie

Konajme spoločne!
(diskusia pri príležitosti MDŽ)

>> V predvečer Medzinárodného dňa žien zorganizovala dňa 6. marca 2017 na pôde Katedry politológie a euroázijských štúdie pod záštitou Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre Informačná kancelária Európskeho parlamentu diskusiu na tému ekonomické postavenie žien v spoločnosti.

Napriek tomu, že vo všeobecnosti sú ženy čoraz viac vzdelanejšie a v štúdiu dosahujú lepšie výsledky ako muži, stále nedostávajú za rovnakú prácu rovnako zaplatené. Na riadiacich postoch sa ich podľa prieskumov vyskytuje len jedna tretina, pričom ich platy sú o štvrtinu nižšie ako platy mužov. Na základe posledných dát zverejnených Eurostatom možno konštatovať, že ženy stále zarábajú o 16,7% menej ako muži a domácnosti a starostlivosti o rodinu venujú až pätinu svojho času, čo je dvaapolkrát viac ako muži. Tento priepastný rozdiel sa stále nedarí prekonať. Európska komisia konštatuje, že aj na začiatku 21. storočia zostávajú ženy stále podhodnotené v mzde oproti mužom a naďalej majú len minimálne zastúpenie vo vrcholových funkciách. Ženy sú navyše vystavované rôznym druhom diskriminácie tak v pracovnom, ako aj osobnom živote.

Práve tieto témy a témy zastúpenia žien na politickom a ekonomickom rozhodovaní sa stali predmetom diskusie, na ktorej sa zúčastnili okrem poslankýň Európskeho parlamentu Anny Záborskej (EPP) a Moniky Flašíkovej Beňovej (S&D) aj riaditeľka Inštitútu pre výskum práce a rodiny Sylvia Porubänová a Anna Labošová, riaditeľka hotela Mikádo. Podujatie otvorili PhDr. Ľuboš Török, PhD., prodekan pre medzinárodné vzťahy a rozvoj a Dionýz Hochel z Informačnej kancelárie Európskeho parlamentu na Slovensku.

Mgr. Radoslava Brhlíková, PhD.
Katedra politológie a euroázijských štúdií
FF UKF Nitra

„Nové fenomény v súčasnej politike“
(medzinárodná vedecká konferencia)

>> V dňoch 27. a 28. apríla 2017 ss v starobylej Kutnej Hore konala medzinárodná vedecká konferencia, ktorú zorganizovala Academia Rerum Civilium - Vysoká škola politických a společenských věd, s.r.o., a Galéria Stredočeského kraja, sídliace práve v tomto nádhernom meste. Konferencia sa konala pod záštitou hejtmanky Středočeského kraja Ing. Jaroslavy Pokorné Jermanové v historických priestoroch Jezuitské koleje, zapísanej na zoznam svetového kultúrneho dedičstva UNESCO.

Témou konferencie boli „Nové fenomény v súčasnej politike“, rozdelená do niekoľkých tématických okruhov ako nové fenomény v českom politickom systéme, nové fenomény v medzinárodných vzťahoch, tradícia a modernizácia v politike európskych krajín, moderné technológie a moderný štát, či mladá generácia a nové fenomény. Konferencie sa zúčastnili a na dané témy diskutovali odborníci z Českej republiky, Slovenskej republiky a Poľska. Katedru politológie a euroázijských štúdií Filozofickej fakulty UKF v Nitre reprezentovali doc. L. Ollos, PhD. s témou „Ústavný patriotizmus alebo komplexná identita Európanov?“, Mgr. T. Szentandrási, PhD. s príspevkom „Vplyv islamu na politiku“, Mgr. R. Brhlíková, PhD. s témou národnoštátneho záujmu v postintegračnom období a PhDr. E. Dřízova sa venovala problematike sociálnych aspektov

v politike SR. Výstupom z konferencie bude Zborník príspevkov.

Mgr. Radoslava Brhlíková, PhD.
Katedra politológie a euroázijských štúdií
FF UKF Nitra

„Jozef Miloslav Hurban (1817 – 1888), prvý predseda Slovenskej národnej rady“

(slávnostná akadémia pri príležitosti 200. výročia narodenia J. M. Hurbana)

>> Rok 2017 je bohatý na rôzne okrúhle jubileá, okrem tristoročnice narodenia snáď najvýznamnejšej habsburskej panovníčky Márie Terézie, si pripomíname aj dvesto rokov od narodenia Jozefa Miloslava Hurbana, významného literáta – básnika, prozaika, dramatika, literárneho historika, redaktora, vydavateľa, jedného z rozhodujúcich účastníkov uzákonenia spisovnej slovenčiny, politika, revolucionára, národovca, evanjelického kňaza, vedúcej osobnosti slovenského povstania v rokoch 1848-1849 a prvého predsedu Slovenskej národnej rady. Národno-kultúrne a literárne inštitúcie ho ako celok vyhlásili za Rok Jozefa Miloslava Hurbana.

Jozef Miloslav Hurban bol jedným z autorov Žiadostí slovenského národa a zároveň neúnavný rečník, agitátor a organizátor slovenského hnutia za národnú emancipáciu a demokratizáciu. Keď došlo na lámanie chleba, neváhal vymeniť pero za šabľu a Bibliu za tri pištole. Významná bola jeho činnosť v oblasti rozvoja kultúrneho života slovenského národa. Zakladal nedeľné školy, spolky miernosti, gazdovské spolky, organizoval ochotnícke divadelné predstavenia. Snažil sa o budovanie národnej identity, vzdelanosti a povedomia Slovákov a tým aj zlepšovanie ich životných podmienok.

V historickej budove NRSR v Bratislave sa na jeho počesť uskutočnila 15. mája 2017 slávnostná akadémia organizovaná kanceláriou Národnej rady SR v spolupráci s Katedrou politológie a euroázijských štúdií FF UKF v Nitre, Katedrou politológie a európskych štúdií FSV UCM v Trnave a Katedrou politológie FF UPJŠ v Košiciach. Akadémiu svojím príhovorom otvoril súčasný predseda NRSR Andrej Danko, vystúpili na nej so svojimi príspevkami odborníci ako profesori M. Gbúrová, L, Kralčák či L. Čúzy, J. Lysý či S. Krno, s rodinou Hurbana dokonca spríbuznený.

Mgr. Radoslava Brhlíková, PhD.
Katedra politológie a euroázijských štúdií
FF UKF Nitra

Študentská vedecká konferencia v Olomouci

>> Dňa 26.2. 2017 sa konal štvrtý ročník študentskej vedeckej konferencie s názvom „Jak vidíme politiku?“. Usporiadateľom konferencie bola Katedra politologie a evropských studií, filozofickej fakulty, Univerzita Palackého Olomouc. Miesto konania konferencie bola kaplnka Božieho tela, ktorá sa nachádza v historickej budove Konvikt, v ktorom sa nachádza umelecké centrum Univerzity Palackého v Olomouci. Na konferencii mali zastúpenie nielen univerzity z Českej republiky, ale druhý rok aj univerzity zo Slovenskej republiky. Po prvýkrát bola medzi zúčastnenými univerzitami aj Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Účastníci konferencie mali možnosť prezentovať výsledky svojich výskumov, ktorými sa zaoberali vo svojich už odprezentovaných alebo ešte len pripravovaných bakalárskych a diplomových prácach. Jednotlivé príspevky boli podľa tém rozdelené do nasledovných panelov. Prvý panel sa venoval prácam ohľadom politológie vo všeobecnosti, druhý panel sa zaoberal témami, ktoré sa týkali Európskej únie. Tretí panel sa zaoberal medzinárodnými vzťahmi. V tomto paneli mala zastúpenie aj Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, katedra politológie a euroázijských štúdií prostredníctvom zástupcu Bc. Jozefa Máčovského, študenta prvého ročníka magisterského stupňa. Vystúpil s témou zahraničná politika Fidela Castra so zameraním na obdobie Kubánskej raketovej krízy. Posledný panel bol venovaný metodológii v spoločenských vedách.

Konferencia bola nepochybne pre všetkých účastníkov prínosom. Účastníci získali cenné poznatky v rôznych oblastiach politológie a medzinárodných vzťahov a tak isto získali odozvu a prípadné pripomienky k svojim vedeckým prácam, čo bolo hlavným pozitívom pre študentov. V neposlednom rade to bola bohatá skúsenosť vo verejnom vystupovaní a možnosť nadviazať nové kontakty v odbornej oblasti.

Bc. Jozef Máčovský
Študent 1.roč. PO/Mgr. FF UKF Nitra

recenzie

Nová štvorica esejistických cestopisov autora Svetozára Krno z vydavateľstva Karpaty-Infopress, Bratislava 2017

Nepál v monzúnovom šate, 160 s., ISBN: 978-80-971 256-7-7; **Cestou-necestou za polárnym slnkom, 176 s.,** ISBN: 978-80-971 256-6-0; **Od Atlantického oceánu po Egejské more**, **176 s**., ISBN: 978-80-971 256-5-3; **Zo slnečného Balkánu do srdca Európy, 176 s.,** ISBN: 978-80-971 256-4-6

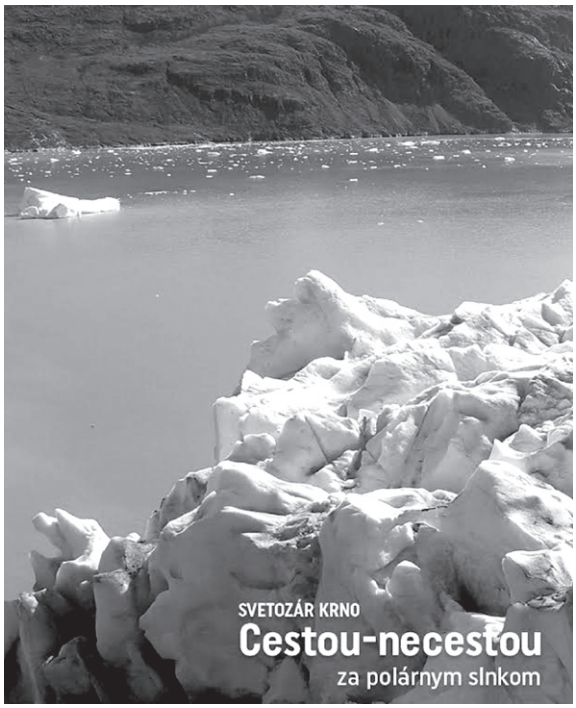

>> Na našom knižnom trhu sa objavili štyri esejistické cestopisy od Svetozára Krna. Všetky vyšli tento rok, pochádzajú z dielne vydavateľstva Karpaty-Infopress a boli podporené Fondom pre podporu umenia. Autor v nich spája vlastné originálne zážitky z expedícií, ktoré si sám zorganizoval bez akejkoľvek sprostredkujúcej inštitúcie, aby sa vyhol skreslenému pohľadu, s načítanou literatúrou a logickými úvahami. Nepatrí medzi kaviarenských analytikov. Regióny, o ktorých píše, navštívil po svedomitej teoretickej a aj praktickej príprave viackrát. Kde môže, vyhýba si preferovaným destináciám. Cesty absolvoval autochtónnym spôsobom. Vie sa samostatne fyzicky aj duchovne pohybovať v krajinách, ktoré si vybral. Jeho literárny text dopĺňa odborné štúdie a monografie, ktoré o navštívených krajinách napísal.

Podľa neho: „*V európskom geograficko-politickom prostredí si často stotožňujeme pojmy západné, európske a všeľudské. Pokusy o kultiváciu iného sveta, pomoc pri presadzovaní neraz iba nami nastolených a naštylizovaných univerzálnych hodnôt označujeme kontraproduktívnym slovom europeizácia. Všeľudské nemôže byť iba európske, arabské alebo čínske, ale vedie k nemu mnoho ciest – napr. európska, arabská, čínska a iná.*“[1] V prvej knihe zo spomínaného kvarteta nazvanej **Nepál v monzúnovom šate (160 s.)** zaznamenáva zážitky, postrehy a úvahy zo štyroch výprav na konci monzúnového obdobia, ktorému sa komerční trekári vyhýbajú ako čert svätenej vody. Pred nástupom azúrového neba panuje v Himalájach pokoj. Niektoré horské osady čakajú na začiatok turistickej sezóny, ale iné žijú šťastne a sebestačne aj bez ekonomickej pomoci pohodlných dovolenkárov. Autor kráčal pod trojicou osemtisícoviek, pod Annapurnou, Manaslu a Dhaulágirí a údolím Rolwāling Himāl. Navštívil národný park Langtang pri tibetských hraniciach, kde sa snúbi vlhký les so suchou planinou, snehom a ľadom pokrytými štítmi a strmým ľadopádom. Nevynechal oblasť epicentra zemetrasenia v roku 2015, ktoré zničilo tisíce ľudských osudov, domov, ciest, chodníkov, mostov a historické pamiatky. Veľmi kriticky hodnotí kultúru komerčného trekárstva. Podrobne opisuje vzťah západných dovolenkárov a domorodcov. „*Zákazníci a nosiči predstavujú dve veľmi prepojené, nesamostatné zoskupenia. Prví potrebujú druhých na fyzické prežitie a druhí prvých na ekonomické oživenie, lebo po sezóne nenájdu dobrú robotu. Prví nikdy nepoznali pocit objaviteľa, druhým sa táto skúsenosť pomaly vytráca z pamäti.*“[2] Záver knihy prináša vecné poznatky o náboženských, filozofických, historických a politických pohyboch Nepálu a o jeho prírodnej, etnickej a kultúrnej pestrosti.

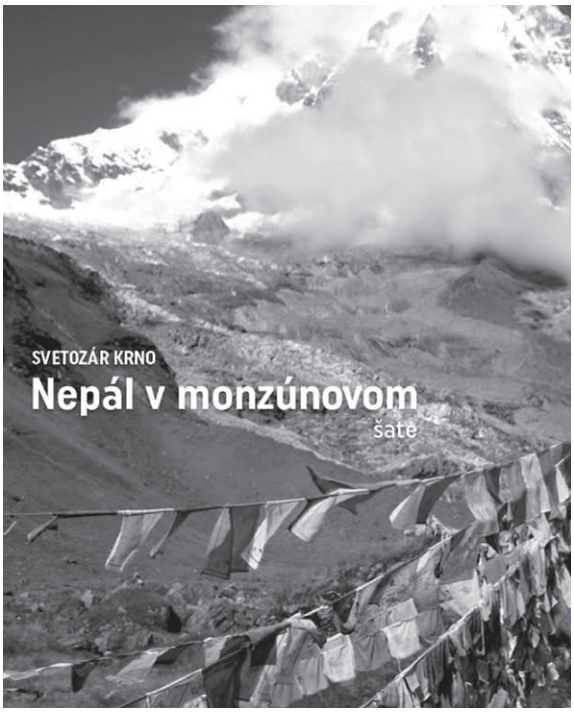

Druhá kniha **Cestou-necestou za polárnym slnkom, (176 s.)** zachytáva podujatia

v škandinávskom kultúrnom priestore. Čitateľovi ponúka zážitky a úvahy z pešieho prechodu vnútrozemím celého Islandu, najvyšších hôr Nórska a švédskeho Laponska. Obrazy krajín a vlastné postrehy spája s výpoveďami spisovateľov, ktorých očarila Škandinávia. Opiera sa aj o svoju monografiu[3]. Veľa priestoru venuje starej sámskej a severogermánskej mytológii. Prináša mnoho zaujímavých zemepisných, historických, literárnych a etnografických faktov. Kladie otázku. *„Kto bol životaschopnejší a slobodnejší – prví Vikingovia, ktorí objavovali severné ostrovy, alebo dnešní výletníci plávajúci po ich stopách na moderných lodiach, ktorí si filmujú spoza hrubých skiel pobrežie a ktorí z lode ani nevystúpia?“*[4]

Tretí cestopis **Od Atlantického oceánu po Egejské more, (176 s.)** zaznamenáva päť výprav v stredomorských krajinách. Prináša živé zážitky z putovania. Všíma si prírodné, historické a kultúrne súvislosti. Čitateľa sprevádza po sedemsto kilometrov pyrenejskom hrebeni, pamiatkami a horami Korziky, na ktorej štyritisíc rokov staré kamenné tváre vo Filitose boli objavené štvrttisícročie potom, čo prvý Európan pristál na Veľkonočnom ostrove s obrovskými sochami Moai, Centrálnymi Apeninami, talianskymi Dolomitmi, rakúskymi Alpami, moravskými a slovenskými Karpatmi.

Už v predchádzajúcej svojej publikácii upozornil, že korzická ústava v 18. storočí bola svojho času najpokrokovejšia na svete, o čom odborná literatúra temer nepíše.“[5] Posledná kapitola spája zážitky z putovania po gréckych končiaroch a pamiatkach od Olympu po Krétu s bohatou mytológiou. Zamýšľa sa nad dedičstvom antiky, prastarým a súčasným Gréckom a vzťahu Európanov k nemu. Autor po návrate z Olympu konštatuje: *„V štáte, v ktorom cestovný ruch prináša do rozpočtu veľa peňazí, panuje na horských chrbtoch neuveriteľné ticho.“*[6]

Posledná publikácia je venovaná Balkánu **Zo slnečného Balkánu do srdca Európy, (176 s.)**. Podľa Krna: *„Balkánskym krajinám neprospelo ani to, že ich hranice, výber vladárov a smerovanie určovali prevažne západné veľmoci, sledujúc, na rozdiel od spomínanej dvojice nadšencov, egoistické ciele. Vladári stabilizovanej časti sveta, neraz bez znalostí aspoň bežného konzumenta cestovných kancelárií, spájali svoje záujmy s nekompetentným zasahovaním. A potom sa s hrôzou prizerali, ako sa im „dejiny“ polostrova vytrhli z rúk a ako sa valia neželateľným smerom.“*[7] Autor cestopisu si všíma prírodné, historické a kultúrne súvislosti. Čitateľa sprevádza tisícdvesto kilometrov dlhým súvislým prechodom hrebeňov piatich najvyšších bulharských pohorí (Rodopy, Pirin, Rila, Vitoša a Stará planina).

Bývalú Juhosláviu vykreslil po skúsenostiach s hrebeňovkou začínajúcou v Splite a končiacou na Orave, ktorú uskutočnil pred občianskymi vojnami. Prináša obrazy z Dalmácie, Slovinska, východného Rakúska a slovenských Karpát. Po návšteve mesta Knin napísal: *„Knin, stredisko historickej Krajiny, chvíľu aj separatistickej republiky, leží v kotline. Nad ošarpanými domami sa od 10. storočia vypína na hore Spas pevnosť. V podhradí zaľahol obedňajší opar. Po zaprášených uliciach sa pohybovalo veľa vojakov. Ináč mesto spalo. Panovalo tu veľké ticho, ako v horách pred búrkou. Chystala sa vojna, ktorá priniesla nové zloženie obyvateľstva.“*[8] Opisuje tiež etapovité jachtárske preteky po Jadranskom mori. Zobrazuje život vnútri slovenskej posádky, ale medzi ostatnými súťažiacimi družstvami reprezentujúcimi štrnásť štátov. Záver knihy je venovaný súčasnej Čiernej Hore. Zachytáva súvislý prechod štvorice pohorí Durmitor, Sinjajevina, Bjelasica a Komovi.

Knihy sú obohatené čiernobielymi a farebnými fotografiami. Vedľa živého textu prinášajú veľa užitočných a málo známych faktov. Oslovia náročnejších čitateľov širokého vekového spektra, ktorí sa vyhýbajú bedekrom a ktorí siahajú po cestopisoch, v ktorých sa ľudský príbeh spája s prírodno-estetickými, historickými, literárnymi a filozofickými súvislosťami.

POZNÁMKY

1 Krno, S.: Východ a Západ, In: Studia Politica Slovaca. Bratislava: SAV, č. 2, 2016, roč. 9, s. 115

2 Krno, S.: Nepál v monzúnovom šate. Bratislava: Karpaty-Infopress 2017, s. 22

3 Krno, S.: Politické strany Škandinávie a britských ostrovov, Nitra: UKF 2005, 183 s.

4 Krno, S. Cestou-necestou za polárnym slnkom. Bratislava: Karpaty-Infopress 2017, s. 101.

5 Krno, S.: Politické strany štátov južnej Európy: Nitra: UKF 2004, s. 58.

6 Krno, S.: Od Atlantického oceánu po Egejské more. Bratislava: Karpaty-Infopress 2017, s. 123.

7 Krno, S.: Balkán. Historický vývoj, súčasnosť a naše vzťahy k jeho národom. Nitra: UKF 2011, s. 8–9.

8 Krno, S.: Zo slnečného Balkánu do srdca Európy. Bratislava: Karpaty-Infopress 2017, s. 65.

Doc. PhDr. Milan Čáky, CSc.
Katedra politických vied FSV UCM Trnava

CIVITAS

Ročník 23, 2017, č. 52 – 1/2017
Vydáva / Published by:
Katedra politológie a euroázijských štúdií, FF UKF, B. Slančíkovej 1, 949 74 Nitra, SR
IČO: 00157716
Registračné č.: **1762/97** EV: **753/08**
ISSN: 1335-2652

Šéfredaktor / Editor-in-Chief:
Prof. PhDr. Svetozár Krno, CSc. (FF UKF, Nitra)

Členovia redakčnej rady / Editorial Board:
prof. PhDr. Oskar Krejčí, CSc. (VŠMaVV, Praha, ČR)
prof. PhDr. Erich Mistrík, CSc. (PdF UK, Bratislava)
doc. PhDr. Tomáš Koziak, M. A., PhD. (UPJŠ, Košice)
doc. PhDr. Jozef Lysý, CSc. (PedF UK, Bratislava)
doc. PhDr. Hana Pravdová, PhD. (FMK UCM, Trnava)
PhDr. Radoslava Brhlíková, PhD. (FF UKF, Nitra)
PhDr. Elena Dřízová, CSc. (FF UKF, Nitra)
PhDr.Miriam Mlyneková, PhD. (FF UKF, Nitra)
PhDr. Peter Horváth, PhD. (FF UCM, Trnava)
PhDr. Zuzana Poláčková, CSc. (ÚPV SAV, Bratislava)
PaedDr. Ivan Rajtar (SPŠP Nitra)

Sekretárka redakcie / Editorial Secretary:
Mgr. Eva Bernáthová E-mail: ebernathova@ff.ukf.sk

Grafická úprava / Graphic design:
Michal Ševella E-mail: msevella@gmail.com

Časopis je vydávaný dvakrát ročne / The magazine is published twice a year

Odborné a vedecké články sú recenzované / Special and scientific rewrite are judge.

Názor prispievateľov nemusí byť zhodný s názorom redakčnej rady.